

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ, ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΜΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
«ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ»

ΑΜΑΝΑΤΙΔΟΥ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

ΑΜ: 282

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Μαρία Μαστροπαύλου

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2020

0. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι γνωστό, ότι η χρήση και η εναλλαγή των αντωνυμικών τύπων στο περικείμενο μπορεί να επηρεαστεί από διάφορους παράγοντες. Πληθώρα ερευνών έχουν εστιάσει στο πώς οι ομιλητές επιλύουν την αναφορικήτητα, επιλέγοντας κάθε φορά τον σωστό όρο που οδηγεί στην επίτευξη του συνομιλιακού γεγονότος. Η συγκεκριμένη έρευνα, μέσα από τη διεξαγωγή χρονομετρικού πειράματος αυτορυθμιζόμενης ανάγνωσης προτάσεων, επιχειρεί να εξετάσει τους γλωσσικούς παράγοντες, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν τις επιλογές ως προς τα ηγούμενα. Οι γλωσσικοί παράγοντες που εξετάστηκαν ήταν: τα κενά έναντι των εκπεφρασμένων υποκειμένων, η κατεύθυνση της αναφοράς (πρόσθια – οπίσθια), ο αριθμός των πιθανών ηγουμένων (δύο – τρία) και η απόσταση των ηγουμένων από τα υποκείμενα (σύντομες – μακροσκελείς). Ο συνδυασμός των παραπάνω μεταβλητών εξετάστηκε τόσο ως προς τους χρόνους αντίδρασης όσο και στις προτιμήσεις, με τα ευρήματα του πειράματος να συμφωνούν με προηγούμενες μελέτες, όσον αφορά τις διαφορετικές επιλογές των κενών με τα εκπεφρασμένα υποκείμενα αλλά και μεταξύ πρόσθιας και οπίσθιας αναφοράς. Αντίθετα, ο αριθμός των πιθανών ηγουμένων και η απόσταση, δε φάνηκαν να επηρεάζουν τις επιλογές των συμμετεχόντων. Όσον αφορά τους χρόνους αντίδρασης, δεν φάνηκε να δείχνουν κάποια σημαντική διαφορά στις περισσότερες συνθήκες, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο τις προτιμήσεις. Η συνεισφορά της παρούσας μελέτης εδράζεται στην μελέτη παραγόντων, τόσο ατομικά όσο και συνδυαστικά, οι οποίοι δεν έχουν μελετηθεί αρκετά στην ελληνική γλώσσα. Η μεταβλητή της απόστασης και των πιθανών ηγουμένων αλλά και ο συνδυασμός τους με όλους τους άλλους παράγοντες αποτελούν τις λιγότερο μελετημένες μεταβλητές.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνηση της.

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κυρία Μαρία Μαστροπαύλου, επίκουρη καθηγήτρια Ψυχογλωσσολογίας, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, για την επιστημονική της καθοδήγηση και τις παραγωγικές της υποδείξεις αλλά και για τη βοήθειά της και το ενδιαφέρον που μου έδειξε από την αρχή μέχρι το τέλος.

Επίσης, ευχαριστώ τον καθηγητή του τμήματος Αγγλικής και Γερμανικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Γρανάδας (Ισπανία), κύριο Cristóbal Lozano για την βοήθεια του και την ευκαιρία που μου έδωσε να μελετήσω από κοντά το φαινόμενο της αναφοράς, αναθέτοντάς μου την επίβλεψη πειραμάτων κατά τη διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης στο ίδιο πανεπιστήμιο.

Επιπλέον, ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στην υποψήφια διδάκτωρ Θεοφανώ Χρίστου, για την πολύτιμη βοήθεια στην προετοιμασία του πειράματος και την ενεργή παρουσία της καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους φίλους μου, για την στήριξη που μου επέδειξαν όλα αυτά τα χρόνια, όπως επίσης και στην οικογένεια μου, ιδιαιτέρως στη μητέρα μου, για την συμπαράσταση και την κατανόηση καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Θεωρητικό Υπόβαθρο.....	1
1.1 Εισαγωγή.....	1
1.2 Αναφορά και γλώσσες κενού Υποκειμένου.....	5
1.2.1 Η Παράμετρος του κενού Υποκειμένου.....	5
1.2.2 Η περίπτωση της ελληνικής.....	9
1.3 Θεωρητικά Μοντέλα.....	12
1.3.1 Μοντέλα Αναφορικότητας.....	12
1.3.2 Υποθέσεις για την επίλυση της αναφοράς στην ελληνική.....	18
1.4 Επεξεργασία αντωνυμικών.....	22
1.4.1 Πρόσθια και Οπίσθια αναφορά.....	22
1.4.2 Απόσταση και Πιθανά ηγούμενα.....	23
1.4.3 Η επεξεργασία αντωνυμικών σε γλώσσες κενού Υποκειμένου.....	25
1.4.4 Δεδομένα από τα ελληνικά.....	30
1.5 Στόχοι, Ερωτήματα και Υποθέσεις.....	34
2. Μεθοδολογία.....	38
2.1 Συμμετέχοντες.....	38
2.2 Υλικό.....	38
2.3 Διαδικασία.....	42
2.4 Επεξεργασία Δεδομένων και Αναλύσεις.....	44
3. Αποτελέσματα.....	47
3.1 Χρόνοι Αντίδρασης.....	47
3.1.1 Ζεύγος 1 ^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * παρουσία αντωνυμικού.....	47
3.1.2 Ζεύγος 2 ^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * Αριθμός ηγούμενων.....	51
3.1.3 Ζεύγος 3 ^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * Απόσταση.....	52
3.2 Προτιμήσεις.....	54
4. Συζήτηση Ευρημάτων.....	63
5. Συμπεράσματα.....	69
Βιβλιογραφία.....	73
Παραρτήματα.....	79

ΛΙΣΤΑ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Ζεύγος 1^ο: Είδος αναφοράς * παρουσία αντωνυμικού στοιχείου

Σύντομες

Γράφημα 1. Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Οπισθ / Πρόσθ) * Είδος υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο).....48

Γράφημα 2. ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Οπισθ / Πρόσθ) * Είδος υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο).....48

Μακροσκελείς

Γράφημα 3. Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Προσθ / Οπίσθ) * Είδος Υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο).....50

Γράφημα 4. ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Προσθ / Οπίσθ) * Είδος Υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο).....50

Ζεύγος 2^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * Αριθμός ηγουμένων

Γράφημα 5. ΧΑ στο εκπεφρασμένο υποκείμενο: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ / Οπίσθ) * Αριθμός ηγουμένων (2/3).....51

Γράφημα 6: ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ / Οπίσθ) * Αριθμός ηγουμένων (2/3).....51

Γράφημα 7: Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ / Οπίσθ) * Αριθμός ηγουμένων (2/3).....52

Ζεύγος 3^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * Απόσταση

Γράφημα 8. Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Προσθ / Οπισθ) * Απόσταση (Σύντομες / Μακροσκ.).....53

Γράφημα 9. ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Προσθ / Οπισθ) * Απόσταση (Σύντομες / Μακροσκ.).....53

ΛΙΣΤΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (2 ηγούμενα, κενό υποκείμενο, σύντομες).....	54
Διάγραμμα 2. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (2 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο, σύντομες).....	55
Διάγραμμα 3. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (3 ηγούμενα, κενό υποκείμενο, μακροσκελείς).....	56
Διάγραμμα 4. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (3 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο, μακροσκελείς).....	57
Διάγραμμα 5. 2 έναντι 3 ηγουμένων (Πρόσθια αναφορά, εκπεφρασμένο υποκείμενο, μακροσκελείς).....	58
Διάγραμμα 6. 2 έναντι 3 ηγουμένων (Οπίσθια αναφορά, εκπεφρασμένο υποκείμενο, μακροσκελείς).....	59
Διάγραμμα 7. Σύντομες έναντι Μακροσκελών (Πρόσθια αναφορά, 2 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο).....	60
Διάγραμμα 8. Σύντομες έναντι Μακροσκελών (Οπίσθια αναφορά, 2 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο).....	61

1.ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Σύμφωνα με τους ερευνητές, η χρήση και η εναλλαγή των αναφορικών μορφών (κενά υποκείμενα, αντωνυμίες, ΟΦ) στον λόγο, φαίνεται να περιορίζεται από πολλούς παράγοντες. Οι αντωνυμίες (κενές ή εκπεφρασμένες) θεωρούνται αναφορικοί όροι, οι οποίοι δεν έχουν δική τους σημασιολογική ερμηνεία αλλά αντίθετα αναφέρονται σε κάποιο άλλο όρο της πρότασης από τον οποίο λαμβάνουν την αναφορά τους (Halliday, & Hasan, 1976). Μπορούν να αποτελέσουν δείκτες που συνδέουν το επόμενο εκφώνημα με κάποιο σημείο αναφοράς που έχει ήδη αναφερθεί και το οποίο μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο προσβάσιμο. Η αναφορική αυτή απόδοση, έχει μελετηθεί από διαφορετικές πλευρές και η πληθώρα πειραματικών ερευνών αποδεικνύει την περίπλοκη φύση του θέματος.

Στόχος αυτής της μελέτης είναι να διερευνηθούν οι πιθανοί γλωσσικοί παράγοντες που μπορούν να επιδράσουν στην ερμηνεία των αναφορικών εκφράσεων και μπορούν να συντελέσουν στην πολυπλοκότητά τους, όπως το μήκος της πρότασης, ο αριθμός ηγούμενων και η σειρά των προτάσεων. Οι παραπάνω παράγοντες θα εξεταστούν για να μελετηθεί η επίδραση της αύξησης της πολυπλοκότητας και της επιβάρυνσης της βραχύχρονης μνήμης στην επίλυση της αναφοράς.

1.1 Εισαγωγή

Οι Jegerski, VanPattern, και Keating, (2011) ορίζουν την αναφορικότητα ως τη νοητική σχέση μεταξύ των οντοτήτων στον πραγματικό κόσμο και των αναφορικών εκφράσεων, συμφωνώντας έτσι με τον ήδη υπάρχοντα ορισμό του Lyons (1968), ότι η αναφορά είναι η σχέση μεταξύ κόσμου και πραγμάτων. Η πιο πρόσφατη ερμηνεία, η οποία υιοθετείται και στην παρούσα εργασία, προέρχεται από τον Lozano (2016), ο

οποίος υποστηρίζει ότι η επίλυση της αναφορικότητας σχετίζεται με το πώς μία αναφορική έκφραση (ΟΦ/εκπεφρασμένη ή κενή αντωνυμία) συναναφέρεται με το ηγούμενό της (antecedent) στο λόγο. Η αναφορικότητα είναι μία έννοια που έχει απασχολήσει ερευνητές που ασχολούνται με την ανθρώπινη γλώσσα και πώς αυτή κατακτάται. Το ζήτημα έχει μελετηθεί από πολλές πλευρές, ωστόσο ένα από τα κύρια ερωτήματα που φαίνεται να απασχολεί του ερευνητές είναι πώς το νόημα, και κατά συνέπεια η επίλυση, μιας συγκεκριμένης αναφορικής έκφρασης του ομιλητή, προσλαμβάνεται και γίνεται κατανοητή από τον ακροατή. Ενώ λοιπόν, η μορφή και η συντακτική θέση μιας αναφορικής έκφρασης περιορίζει τις διαφορετικές ερμηνείες που αυτή μπορεί να έχει, σπανίως, δέχεται μόνο μία ερμηνεία. Μία συγκεκριμένη μορφή μπορεί να αναφέρεται σε πολλές διαφορετικές οντότητες και πολλές διαφορετικές μορφές μπορούν να αναφέρονται στο ίδιο όρισμα. Το ερώτημα λοιπόν, που προκύπτει είναι πώς οι ομιλητές καταφέρνουν να επικοινωνούν και να ερμηνεύουν επιτυχώς όλες αυτές τις εκφράσεις, με αποτέλεσμα το επικοινωνιακό γεγονός να επιτελεστεί χωρίς προβλήματα. Ποιες αρχές διέπουν αυτή την επικοινωνία και περιορίζουν έτσι τις πιθανές ερμηνείες των αναφορικών εκφράσεων στην ανθρώπινη γλώσσα; Ποιες ιδιότητες των αναφορικών εκφράσεων επιβάλλουν μία συγκεκριμένη ερμηνεία έναντι μιας άλλης και κατά πόσο η επιλογή μίας συγκεκριμένης αναφορικής έκφρασης δηλώνει συγκεκριμένες περικειμενικές λειτουργίες;

Πολλοί είναι οι παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν την επιλογή μίας αντωνυμίας έναντι μιας άλλης, μεταξύ αυτών πραγματολογικοί, συντακτικοί και μορφολογικοί, τόσο σε επίπεδο ενδογλωσσικό, όσο και σε εξωγλωσσικό, αποδεικνύοντας έτσι την περίπλοκη φύση τους φαινομένου αυτού. Από την άλλη, το να εντοπιστεί το ηγούμενο μίας αντωνυμίας σε ένα κείμενο/ή στο λόγο κάποιες φορές μπορεί να είναι μία

σχετικά εύκολη διαδικασία, καθώς πραγματολογικοί περιορισμοί υποδεικνύουν μία συγκεκριμένη επιλογή έναντι μίας άλλης (π.χ το ηγούμενο της αντωνυμίας *αυτή* πρέπει να είναι θηλυκού γένους). Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις αυτοί οι περιορισμοί δεν είναι ικανοί να βοηθήσουν στην επίλυση της αναφοράς λόγω της φύσης της αντωνυμίας, η οποία μπορεί να προκαλεί αμφισημία. Παρ' όλα αυτά, σε κάθε περίπτωση, οι ομιλητές καταφέρνουν να επικοινωνήσουν, επιλέγοντας κάθε φορά την σωστή ερμηνεία, ακόμα και σε περιπτώσεις αμφισημίας.

Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να μελετήσει την επίλυση της αναφορικότητας και το πώς αυτή μπορεί να επηρεαστεί από παράγοντες που σχετίζονται με το γλωσσικό περιεχόμενο μέσω της διενέργειας χρονομετρικού πειράματος προτασιακής ανάλυσης σε ενήλικες φυσικούς ομιλητές της ελληνικής. Το πρώτο, θεωρητικό κεφάλαιο δομείται ως εξής:

Στην Ενότητα 1.2 γίνεται μία γενική εισαγωγή και επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, με έμφαση στις γλώσσες κενού υποκειμένου. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τα χαρακτηριστικά των γλωσσών αυτών, τα κοινά που φέρουν οι γλώσσες αυτές μεταξύ τους καθώς και τα σημεία που αποκλίνουν από άλλες ομάδες γλωσσών. Έπειτα, γίνεται μία ειδική αναφορά στην περίπτωση της ελληνικής, που στόχο έχει να αναφέρει (σε γενικές γραμμές) τις απόψεις ως προς ιδιότητες των αντωνυμικών στοιχείων στη γλώσσα. Τέλος, περιγράφονται τα υπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με την κατανόηση και επεξεργασία των αναφορικών εκφράσεων διαγλωσσικά και στα ελληνικά. Η Ενότητα 1.3, περιγράφει τέσσερα μοντέλα που κάνουν συγκεκριμένες (και κάποιες φορές) διαφορετικές προβλέψεις για την συμπεριφορά των αντωνυμικών υποκειμένων. Στην Ενότητα 1.4, γίνεται λόγος για τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την

επίλυση, κάποιος από τους οποίους θα απασχολήσουν και εμάς στη συγκεκριμένη έρευνα. Έπειτα, αναφέρονται οι κυριότερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στα Ισπανικά, Ιταλικά και Ελληνικά που μελετούν την αναφορικότητα σε συνάρτηση με διάφορους παράγοντες. Στην Ενότητα 1.5, αναφέρονται τα ερωτήματα που επιχειρεί να απαντήσει η συγκεκριμένη έρευνα, καθώς και οι υποθέσεις οι οποίες βασίζονται σε όλα όσα έχουν ειπωθεί στο θεωρητικό μέρος.

Στο Κεφάλαιο 2 περιγράφεται η μεθοδολογία του πειράματος, καθώς αναφέρονται βασικές πληροφορίες ως προς το ίδιο το πείραμα (συμμετέχοντες, υλικό, διεξαγωγή, συνθήκες, συγκρίσεις).

Στο Κεφάλαιο 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του πειράματος, με βάση τις συγκρίσεις που περιγράφονται στο προηγούμενο κεφάλαιο. Παρουσιάζονται γραφήματα, είτε γραμμικά είτε ραβδογράμματα, αναλύοντας τις συγκρίσεις που έγιναν καθώς και οι στατιστικά σημαντικές διαφορές, όπου αυτές εντοπίστηκαν.

Το Κεφάλαιο 4 περιλαμβάνει σύνοψη και συζήτηση των ευρημάτων, έχοντας ως γνώμονα τις υποθέσεις που αναφέρονται στην Ενότητα 1.4. Σκοπός είναι να συζητηθεί το πώς τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας σχετίζονται με προγενέστερες μελέτες, αναφέροντας τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές τους από τα προηγούμενα πειράματα. Τέλος, στο Κεφάλαιο 5 γίνεται μία γενική θεώρηση της εργασίας και εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων.

1.2. Αναφορά και γλώσσες κενού Υποκειμένου

Η μελέτη της αναφοράς είναι ένα θέμα μείζονος ενδιαφέροντος που προσελκύει μελετητές από διάφορα πεδία, όπως αυτά της Φιλοσοφίας, της Γλωσσολογίας καθώς και της Ψυχολογίας (Wettstein, 1984, Mitkov, 2002, Garnham & Oakhill, 1990). Η πολυπλοκότητα του φαινομένου της αναφοράς διαφαίνεται από το γεγονός ότι οι γλώσσες δεν εμφανίζουν τις ίδιες τάσεις για την επίλυσή της. Υπάρχουν γλώσσες όπως τα Ελληνικά, τα Ιταλικά και τα Ισπανικά, που έχουν τη δυνατότητα παράλειψης του γραμματικού υποκειμένου, καθιστώντας έτσι την διαδικασία επίλυσης πιο περίπλοκη σε σύγκριση με γλώσσες, όπως τα Αγγλικά και τα Γερμανικά, όπου τέτοιες επιλογές είναι περιορισμένες έως ανύπαρκτες. Στόχος της επόμενης υποενότητας είναι να αναλύσει τις γλώσσες αυτές και τις επιλογές τους, επικεντρώνοντας κυρίως στις γλώσσες κενού υποκειμένου.

1.2.1 Η Παράμετρος του κενού Υποκειμένου

Έρευνες έχουν δείξει ότι η κειμενική και προτασική επεξεργασία επηρεάζεται από παράγοντες τόσο συντακτικούς και σημασιολογικούς, όσο και πραγματολογικούς (Altmann & Steedman, 1988). Έτσι, οι πληροφορίες που χρειάζεται ο γλωσσικός επεξεργαστής για την επίτευξη της κατανόησης της αναφοράς σχετίζονται με όλα τα είδη παραγόντων.

Σύμφωνα με το Γενετικό Μοντέλο (Chomsky, 1981), όλες οι γλώσσες του κόσμου διέπονται από ένα σύνολο αρχών που είναι αφηρημένες και καθολικές, και από ένα σύνολο παραμέτρων, οι οποίες ευθύνονται για τις διαφοροποιήσεις που παρουσιάζουν οι γλώσσες μεταξύ τους. Οι παράμετροι αυτές έχουν τη μορφή δυαδικού συστήματος με τη θετική (+) ένδειξη να υποδεικνύει την ύπαρξη ενός χαρακτηριστικού και την αρνητική

(-) την απουσία του. Η αναφορά είναι ένα φαινόμενο που δεν πραγματώνεται/ λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις γλώσσες. Αντίθετα, οι γλώσσες φαίνεται να παραμετροποιούνται με βάση ένα χαρακτηριστικό, αυτό της ύπαρξης ή όχι κενών υποκειμένων.

Μία από τις παραμέτρους που διαφοροποιούν τις γλώσσες, και υπό το πλαίσιο της Γενετικής γλωσσολογίας (Chomsky, 1981; Rizzi, 1986), είναι η Παράμετρος του Κενού Υποκειμένου (Null Subject Parameter), η οποία διαχωρίζει τις γλώσσες κενού από τις γλώσσες εκπεφρασμένου υποκειμένου. Η παράμετρος αυτή είναι από τις πρώτες που προτάθηκαν στο πλαίσιο του μοντέλου Αρχών και Παραμέτρων (Chomsky, 1981, Rizzi, 1982) και αργότερα αναλύθηκε και από το Μινιμαλιστικό πρότυπο (Chomsky, 1995). Το Μινιμαλιστικό πρότυπο διατηρεί τις καθολικές αρχές του μοντέλου Αρχών και Παραμέτρων, ωστόσο στοχεύει στην απλοποίηση της γραμματικής, μέσω του περιορισμού των υπολογιστικών μηχανισμών και διαδικασιών σε αυτούς που είναι απαραίτητοι για τα διεπίπεδα. Σύμφωνα, λοιπόν, με την παραδοσιακή άποψη, σε γλώσσες με πλούσια ρηματική μορφολογία¹, όπως στα Ελληνικά και τα Ισπανικά, το υποκείμενο παρεμφατικών ρημάτων μπορεί είτε να πραγματώνεται λεξικά, είτε να παραλείπεται (Perlmutter, 1971). Στη δεύτερη περίπτωση, τη θέση του υποκειμένου

¹Τα Κινέζικα/Ιαπωνέζικα ανήκουν στις γλώσσες κενού υποκειμένου χωρίς να έχουν πλούσια ρηματική μορφολογία. Τα κενά υποκείμενα δεν αποτελούν αντωνυμικά στοιχεία αλλά μεταβλητές από μετακίνηση ενός Λειτουργικού στοιχείου. Ο προσδιορισμός του μπορεί να γίνει μέσω περικειμένου (και όχι από τη γραμματική) από ένα προηγούμενο θέμα (topic) (Hyams, 1992).

μπορεί να καταλάβει μία κενή κατηγορία, η οποία έχει τον ίδιο συντακτικό και σημασιολογικό ρόλο με την ονοματική φράση ή το αντωνυμικό στοιχείο που μπορεί να καταλάβει τη θέση αυτή. Σύμφωνα με την Αρχή της Διευρυμένης Προβολής (Chomsky, 1981), η θέση του υποκειμένου είναι αναγκαίο να υφίσταται δομικά σε όλες τις φυσικές γλώσσες του κόσμου, μία θέση η οποία μπορεί να καταλαμβάνεται είτε από ένα λεξικά εκπεφρασμένο στοιχείο (ΟΦ, αντωνυμικό στοιχείο, κ.α), είτε από μία κενή φωνολογικά κατηγορία (*pro*). Ο όρος *pro* προτάθηκε από τον Chomsky (1982) και δηλώνει αυτή την αποβολή (*drop*) του αντωνυμικού (*pro*οουν) υποκειμένου της πρότασης. Έτσι, από την άποψη αυτή οι γλώσσες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στις γλώσσες κενού (Null Subject Languages) και μη-κενού υποκειμένου (Non Null Subject Languages). Οι γλώσσες κενού υποκειμένου φαίνεται να μοιράζονται και άλλα χαρακτηριστικά μεταξύ τους πέρα από την παράλειψη υποκειμένου, όπως η δυνατότητα ύπαρξης μεταρρηματικών υποκειμένων, η αντιστροφή δηλαδή υποκειμένου-ρήματος (1α), και η εξαγωγή υποκειμένου από μία δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με ένα φωνολογικά εκπεφρασμένο συμπληρωματικό δείκτη, το λεγόμενο *that t-effect* (1β) (Perlmutter, 1980).

(1) α. Παίζει ο Κώστας/ Παίζει αυτός

β. [Ποιος_j] είπες [ότι_i παίζει]_i;

Η Παράμετρος του κενού υποκειμένου είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα που διαφοροποιεί γλώσσες όπως τα Αγγλικά² (2α), όπου το υποκείμενο επιβάλλεται να

²Στα Αγγλικά υπάρχει η δυνατότητα παράλειψης υποκειμένου στις περιπτώσεις της σύνδεσης κατά παράταξη με την επιλογή της εκπεφρασμένης αντωνυμίας να παραμένει ως επιλογή. Σε αυτή την περίπτωση, το υποκείμενο βρίσκεται στη θέση Χαρ/ΚΛΦ και έτσι δεν χρειάζεται να πραγματοποιηθεί δεδομένου ότι οι προτάσεις συνδέονται παρατακτικά. (Prentza & Tsimpli, 2013).

πραγματωθεί φωνολογικά στις περισσότερες περιπτώσεις, αλλιώς δημιουργείται αντιγραμματικότητα (2β), και τα Ελληνικά, όπου το υποκείμενο είναι δυνατό να μην πραγματωθεί φωνολογικά σε παρεμφατικές προτάσεις (3), όπως στα παρακάτω παραδείγματα:

(2) α. He/She plays

β. *Plays

(3). *pro* Παίζει

Το ρήμα στο παράδειγμα (3) έχει ένα φωνολογικά μη εκπεφρασμένο υποκείμενο, το οποίο θα μπορούσε να αντιστοιχεί είτε σε μια ΟΦ είτε σε ένα αντωνυμικό στοιχείο. Αντιθέτως, στο παράδειγμα (2β) των Αγγλικών η απουσία ενός υποκειμενικού στοιχείου οδηγεί σε μη γραμματική πρόταση. Η δυνατότητα ύπαρξης στη γραμματική δύο διαφορετικών τύπων υποκειμένων (κενών και εκπεφρασμένων), όπως στην περίπτωση της ελληνικής, συνδέεται με την γραμματική αρχή του *Κανόνα των εκπεφρασμένων αντωνυμικών (Overt Pronoun Constraint)*. Σύμφωνα με αυτή, οι εκπεφρασμένες αντωνυμίες (στα ελληνικά) πρέπει να αναφέρονται σε ένα συγκεκριμένο όρο της πρότασης που έχει αναφερθεί προηγουμένως και δεν μπορούν να έχουν ως ηγούμενό τους μία *wh* - φράση ή έναν ποσοδείκτη (π.χ κάθε μαθητής), κάτι που δεν ισχύει για τα κενά υποκείμενα. (Montalbetti, 1984).

Η Παράμετρος λοιπόν, φαίνεται να δημιουργεί μία ασυμμετρία που αντανακλάται και στο περικείμενο. Ειδικότερα, στα Αγγλικά οι αναφορικές εκφράσεις σε θέση

υποκειμένου φαίνεται να αποτελούν τη συχνότερη επιλογή, ενώ η αντίστοιχη επιλογή σε γλώσσες όπως τα ελληνικά είναι το μηδενικό υποκείμενο. Έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε σώματα κειμένου έχουν δείξει ότι τα ποσοστά εμφάνισης μηδενικών τύπων ξεπερνούν τα 60%. Για τα Ελληνικά οι Charatzidis, Georgopoulos, Papadopoulou & Tantos (2015) παρατήρησαν ότι σε ελληνικά σώματα κειμένου η αντωνυμία γ' προσώπου παραλείπεται σε ποσοστό 67%, ενώ σε μία αντίστοιχη έρευνα για τα Ισπανικά ο Georgopoulos (2017) κατέγραψε το ποσοστό εμφάνισης των εκπεφρασμένων αναφορικών υποκειμένων σε 7%. Την ίδια στιγμή, τα αντίστοιχα ποσοστά εμφάνισης εκπεφρασμένων υποκειμενικών στοιχείων για τα Αγγλικά ανήλθαν σε 90% (Torre, Cacoullou & Travis, 2014).

1.2.2 Η περίπτωση της Ελληνικής

Ένα από τα ερωτήματα που προκύπτουν μέσα από τη μελέτη της επίλυσης της αναφορικότητας στις γλώσσες κενού υποκειμένου αφορά στο, κατά πόσον οι δύο τύποι υποκειμένων (εμφανείς και μη) επιδέχονται διαφορετικές ερμηνείες. Η Ελληνική, όπως προαναφέρθηκε, ανήκει στην κατηγορία γλωσσών που μπορούν να έχουν και τα δύο είδη. Για τα Ελληνικά, η δυνατότητα ύπαρξης μιας κενής φωνολογικά κατηγορίας υποδηλώνει ότι τα μη-ερμηνεύσιμα φ-χαρακτηριστικά³ της κλίσης ελέγχονται μορφολογικά μέσω της συμφωνίας ρήματος - υποκειμένου. Αυτή η συμφωνία δηλώνει ότι στη συντακτική θέση του Χαρ/ΦΧρόνου ή Χαρ/ΦΚΛ⁴ δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός εκπεφρασμένου υποκειμένου (Barbosa 1995, Roussou & Tsimpli, 2006, μεταξύ άλλων).

³ Ως φ-χαρακτηριστικά νοούνται τα χαρακτηριστικά του προσώπου, γένους, αριθμού

⁴ Όσον αφορά τη θέση του κενού αντωνυμικού έχουν προταθεί διάφορες απόψεις. Οι κυριότερες από τις οποίες είναι ότι αυτό μπορεί να απαντά: i) στην κατάληξη του ρήματος (Φιλιππάκη-Warburton, 1987), ii) τη θέση Χαρ/ΦΚΛ (Φιλιππάκη – Warburton, 1992), iii) στη θέση του Χαρ/Συμφωνίας (Tsimpli 1990), iv) στη θέση Χαρ/ΦΧρόνου (Alexiadou & Anagnostopoulou 1998).

Μελέτες που έχουν γίνει σε γλώσσες κενού υποκειμένου (Ovalle et al. 2002, Papadopoulou et al. 2015 μεταξύ άλλων) έχουν δείξει την εμφανή τάση των διαφορετικών μορφών να συνδέονται με συγκεκριμένα αντικείμενα αναφοράς. Συγκεκριμένα, σε περιπτώσεις δομικής αμφισημίας (αμφισημίας που δεν μπορεί να επιλυθεί από χαρακτηριστικά⁵, όπως το γένος), η κενή μορφή τείνει να συνδέεται με πιο 'εξέχοντες' όρους⁵, όπου συνήθως ο όρος αυτός θεωρείται το Υποκείμενο, διατηρώντας έτσι το θέμα της πρότασης σταθερό (topic continuity). Από την άλλη πλευρά, η εκπεφρασμένη μορφή (αντωνυμικό στοιχείο όπως *αυτός* ή *εκείνος*), σηματοδοτεί την αλλαγή του θέματος (topic shift), επιλέγοντας ως αντικείμενο αναφοράς λιγότερο εξέχοντες όρους της πρότασης (όπως το αντικείμενο) (Miltsakaki, 2007). Ωστόσο, έρευνες έχουν δείξει, ότι οι εμφανείς αντωνυμικοί τύποι στα Ελληνικά δεν ισοδυναμούν πάντοτε με την αλλαγή θέματος, αλλά μπορούν να υποδεικνύουν την διατήρηση θέματος σε περιπτώσεις αντίθεσης ή έμφασης (Prentza & Tsimpli, 2013).

Μελετώντας την συμπεριφορά των δύο τύπων (κενού και εκπεφρασμένου υποκειμένου), ο Dimitriadis (1996) ανέδειξε όχι μόνο την προτίμηση των ασθενών τύπων (δηλαδή των κενών υποκειμένων) να συνδέονται με εξέχοντες όρους αλλά και την αδυναμία των μη ασθενών (εκπεφρασμένα υποκείμενα) να συνδέονται με αυτούς. Ακόμα, υποστήριξε την 'ελαστικότητα' των μη εκπεφρασμένων υποκειμένων όσον αφορά το α' και β' πρόσωπο. Συγκεκριμένα, ακολουθώντας τον Turan (1994a), υποστήριξε ότι όταν το ηγούμενο μπορεί να ταυτοποιηθεί μέσω των φ - χαρακτηριστικών, τότε η επίλυση

⁵ Ο εξέχων όρος αποτελεί το κέντρο της προσοχής. Πολλές φορές ο όρος αυτός εναλλάσσεται με τον όρο προσβάσιμος, υπό την έννοια ότι ανακαλείται ευκολότερα ή/και ταχύτερα από κάποιον άλλο. (Ariel, 1990, Arnold, 2010)

μπορεί να γίνει με οποιοδήποτε τύπο υποκειμένου, μηδενικού ή εκπεφρασμένου. Στο ίδιο μήκος κύματος κυμαίνεται και η Carminati (2005), η οποία δόμησε την κλίμακα των φ-χαρακτηριστικών (Feature Scale), στηριζόμενη στην άποψη ότι τα φ - χαρακτηριστικά δηλώνουν διαφορετική γνωσιακή κατάσταση, επομένως ιεραρχούνται και διαφορετικά. Υποστηρίζει λοιπόν, ότι τα κενά υποκείμενα τείνουν να συνδέονται με εξέχοντες όρους, ωστόσο αυτή η τάση περιορίζεται όταν υπάρχει ασυμφωνία με φ - χαρακτηριστικά που βρίσκονται υψηλότερα στην κλίμακα (κλίμακα: πρόσωπο > αριθμός > γένος). Για παράδειγμα, στο (4α), το κενό υποκείμενο θα συνδεθεί με τον εξέχοντα όρο 'Κώστας', πού είναι το υποκείμενο. Αντίθετα στο (4β), το κενό υποκείμενο θα συνδεθεί με τον λιγότερο εξέχοντα όρο 'τα παιδιά', καθώς με αυτό συμφωνεί σε γένος και αριθμό. Εν κατακλείδι, η τάση των κενών υποκειμένων για εξέχοντες όρους δεν μπορεί να υπερβεί τους μορφολογικούς περιορισμούς (στο συγκεκριμένο παράδειγμα αυτού του ρήματος).

(4) α. Ο Κώστας είδε το Γιάννη, καθώς έφευγε.

β. Ο Κώστας είδε τα παιδιά, καθώς έφευγαν.

1.3 Θεωρητικά Μοντέλα

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει συζήτηση πέντε θεωρητικών μοντέλων που σκοπό έχουν την εξήγηση της κατανομής, επεξεργασίας και ερμηνείας των αναφορικών εκφράσεων και στην ουσία συγκλίνουν στην πρόβλεψη ότι μία συγκεκριμένη αναφορική έκφραση αναλύεται και χρησιμοποιείται βάσει του πόσο προσβάσιμη/γνωστή/κεντρική είναι. Η έννοια της προσβασιμότητας, η οποία αναφέρεται στο πόσο εύκολα ανασύρεται από τη μνήμη μία πιθανή αναφορά (δηλαδή, ένα ηγούμενο) (Allen, Skarabella & Hughes, 2008), αποτελεί μία κρίσιμη έννοια στο πεδίο της αναφορικής απόδοσης. Κάποιες από τις θεωρίες που θα παρουσιαστούν, θεωρούνται πιο γενικές, καλύπτοντας ένα πιο ευρύ φάσμα από γνωσιακές καταστάσεις και αναφορικές μορφές, ενώ αντίθετα κάποιες άλλες κάνουν πιο συγκεκριμένες προβλέψεις ως προς το πώς μία οντότητα αποκτά τη θέση του εξέχοντος στοιχείου και πώς αυτό επηρεάζει την ερμηνεία των αναφορικών μορφών. Τέλος, θα αναφερθούν οι κυριότερες υποθέσεις για την επίλυση της αναφοράς στην ελληνική, μαζί με τις θεωρίες στις οποίες έχουν στηριχθεί.

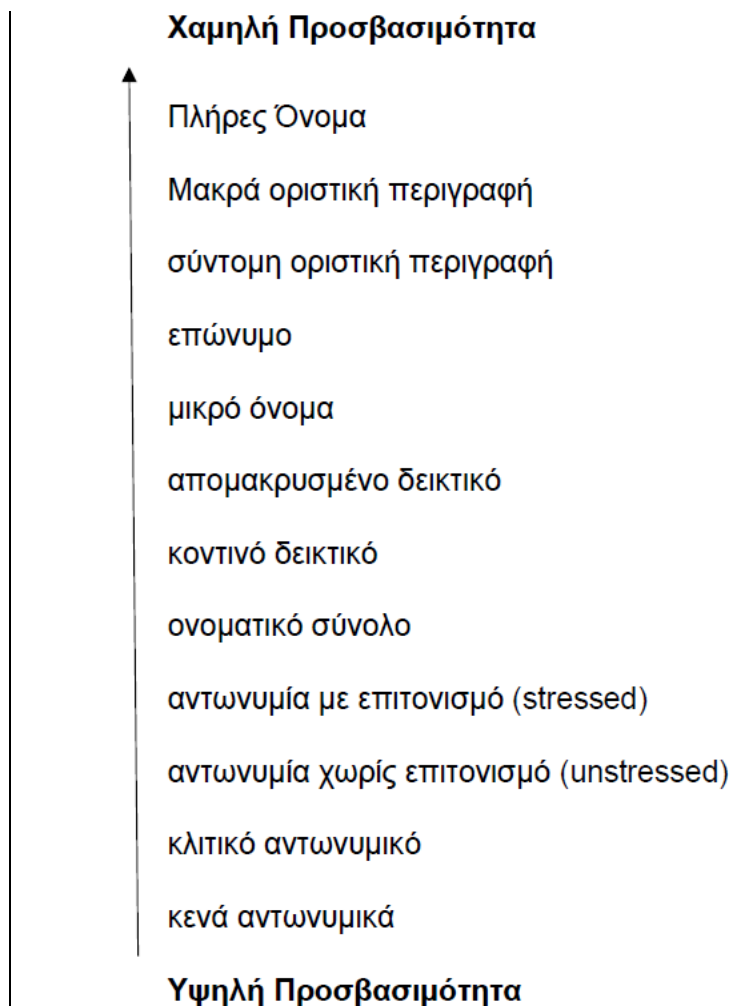
1.3.1 Μοντέλα Αναφορικότητας

Κατά τη διάρκεια της γλωσσικής παραγωγής, οι άνθρωποι (αναγνώστες και ακροατές) έχουν την 'τάση' να 'χτίζουν' νοητικές γνωσιακές αναπαραστάσεις των γεγονότων που μεταδίδονται. Ενεργοποιούνται, δηλαδή, συμβάντα και πρόσωπα, των οποίων ο βαθμός ενεργοποίησής τους διακυμαίνεται. Σε αυτές τις αναπαραστάσεις κάποιοι όροι φαίνεται να είναι περισσότερο ή ευκολότερα προσβάσιμοι, υπό την έννοια ότι ερμηνεύονται/ανακαλώνται ευκολότερα ή/και ταχύτερα από κάποιους άλλους. Η Ariel (1988, 1990) ήταν η πρώτη που δόμησε ένα μοντέλο πάνω σε αυτή την αρχή, υποστηρίζοντας ότι πιθανά σημεία αναφοράς (ηγούμενα) που ανακαλούνται ευκολότερα

από το νοητικό κόσμο του ομιλητή (άρα περισσότερο προσβάσιμα), εκφέρονται από κενές μορφές, αντωνυμίες, σε αντίθεση με τις λιγότερο προσβάσιμες αναφορές που αποδίδονται με τη χρήση δεικτικών αντωνυμιών, οριστικών και αόριστων, και ονοματικών φράσεων. Σύμφωνα με την ίδια, λόγοι όπως η απόσταση μεταξύ του ηγούμενου και της αναφοράς, ο αριθμός των πιθανών ηγουμένων, η υπεροχή (αν το ηγούμενο είναι θέμα ή όχι) και τέλος, αν το ηγούμενο είναι εντός ή εκτός του ίδιου πλαισίου/οπτικής με την αναφορική έκφραση, συμβάλλουν στην προσβασιμότητα του ηγουμένου. Έτσι για παράδειγμα, ορίσματα που έχουν αναφερθεί πρόσφατα και που καταλαμβάνουν τη θέση θέματος (topic) σηματοδοτούν υψηλότερη προσβασιμότητα. Προσπαθώντας να εξηγήσει και να εξετάσει με ακρίβεια την προσβασιμότητα των αναφορικών δεικτών διατύπωσε την *Κλίμακα Προσβασιμότητας των αναφορικών δεικτών (Accessibility Marking Scale, Σχήμα 1)*, στην οποία ορίζονται οι δείκτες που θεωρούνται περισσότερο και λιγότερο προσβάσιμοι, καθώς και με ποιους όρους τείνουν να συνδέονται ανάλογα με την προσβασιμότητα τους. Συγκεκριμένα, οι λιγότερο εξασθενημένες μορφές, όπως τα ονόματα, σηματοδοτούν χαμηλότερη προσβασιμότητα σε σχέση με τα κενά αντωνυμικά (pro), τα οποία βρίσκονται στην ύψιστη θέση του συνεχούς⁶. Τα πρώτα επιλέγουν ως σημεία αναφοράς όρους που δεν είναι εξέχοντες (επομένως μη θέματα) στη μνήμη (δεν είναι εύκολο να ανασυρθούν), ενώ αντίθετα τα δεύτερα επιλέγουν ηγούμενα που βρίσκονται στο κέντρο της προσοχής (συνήθως θέματα – υποκείμενα) (Cho, 2010).

⁶ Σύμφωνα με την ίδια, όσο περισσότερη πληροφορία έχει ένας δείκτης, όσο περισσότερο μοναδικά αναφερόμενος είναι (π.χ Κώστας Παπαδόπουλος έναντι Ο δάσκαλος) και τέλος, όσο λιγότερο εξασθενημένος είναι (ανάλογο με το φωνολογικό βάρος, όπως επιτονισμένες έναντι μη επιτονισμένων αντωνυμιών), τόσο σηματοδοτεί χαμηλή προσβασιμότητα.

Σχ.1 Κλίμακα Προσβασιμότητας Αναφορικών Δεικτών (Ariel, 1990)

Το μοντέλο της Ariel κάνει σαφείς προβλέψεις για τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών αναφορικών δεικτών και το βαθμό προσβασιμότητας των πιθανών σημείων αναφοράς στο περικείμενο, αποδεικνύοντας έτσι τη σημασία της προσβασιμότητας στην θεώρηση της παραγωγής του λόγου.

Ένα ακόμα θεωρητικό μοντέλο είναι το μοντέλο των Gundel και συνεργατών (1993), το οποίο φαίνεται να κάνει παρόμοιες υποθέσεις με αυτό της *Προσβασιμότητας* της Ariel. Υποστηρίζουν, ότι η χρήση των αναφορικών εκφράσεων από τους ομιλητές

γίνεται με βάση τις νοητικές αναπαραστάσεις που χτίζουν ως προς την ιεράρχηση των πιθανών σημείων αναφοράς. Έτσι, καταλήγουν να προτείνουν μία ιεράρχηση των σημείων αναφοράς (ηγουμένων), θέλοντας να δείξουν την αντιστοιχία που υπάρχει μεταξύ αυτών των δύο.

Σχ. 2. *Givenness Hierarchy* (Gundel, Hedberg, & Zacharski 1993:275)

Σε εστίαση > ενεργοποιημένο > οικείο > μοναδικά αναγνωρίσιμο > αναφορικό
> αναγνωρίσιμο ως προς είδος⁷

Σύμφωνα με τους ίδιους, όλες οι καταστάσεις που βρίσκονται αριστερά εμπεριέχουν όλες τις καταστάσεις που βρίσκονται δεξιά του συνεχούς, δηλαδή κάθε τί που βρίσκεται 'σε εστίαση' είναι ταυτόχρονα 'οικείο', 'αναγνωρίσιμο', κ.ο.κ. Επίσης, δεν φαίνεται να υφίσταται αντιστοιχία ένα προς ένα μεταξύ των κατηγοριών αυτών, υπό την έννοια ότι υπάρχουν επικαλύψεις μεταξύ των κατηγοριών του μοντέλου. Τέλος, ο συνδυασμός των παραπάνω, μαζί με το ότι δεν φαίνεται να παρέχονται ξεκάθαροι λόγοι για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί κάποιος να διαφοροποιήσει αυτές τις καταστάσεις, καθιστούν αυτό το μοντέλο προβληματικό ως προς τις προβλέψεις για συγκεκριμένες αναφορικές μορφές.

Μία άλλη θεωρία που ασχολείται με τη συνεκτικότητα στο λόγο (local discourse coherence), κάνοντας προβλέψεις για την επεξεργασία και επίλυση της αναφορικότητας, είναι η *Θεωρία της Επικέντρωσης* (Gordon et al. 1993, Groz, Joshi & Weinstein 1995,

⁷The Givenness Hierarchy: (Gundel, Hedberg, & Zacharski, 1993:275)

In focus >	activated >	familiar >	uniquely identifiable >	referential >	type identifiable
{it}	{ that,this,this N}	{that N}	{the N}	{ indefinite this N}	{a N}

τους βρίσκονται υψηλότερα από οντότητες που βρίσκονται σε δευτερεύουσες προτάσεις, κ.ο.κ. Έτσι, η χρήση κενών, εκπεφρασμένων αντωνυμιών αλλά και ΟΦ επιδεικνύουν διαφορετικό βαθμό συνεκτικότητας και προεξοχής στο λόγο (Grosz, Joshi & Weinstein, 1995). Όταν ο ομιλητής συνεχίζει να μιλάει για το κέντρο της προσοχής (το υποκείμενο) και στα επόμενα εκφωνήματα τότε γίνεται η χρήση κενών αντωνυμιών σε αντίθεση με τη χρήση ΟΦ που σηματοδοτούν ότι το κέντρο της προσοχής έχει αλλάξει και έχει προστεθεί νέο κέντρο. Έρευνες που έχουν γίνει έδειξαν, ότι σε περιπτώσεις όπου ο ομιλητής μιλάει για μία συγκεκριμένη οντότητα και έχει σκοπό να συνεχίσει να μιλάει για αυτή στο επόμενο εκφώνημα έγινε χρήση μηδενικού υποκειμένου σε ποσοστό 88% (Di Eugenio 1990).

Η Carminati (2002, 2005), εξετάζοντας την επίλυση της αμφισημίας μέσω διαφόρων πειραματικών ερευνών, ήταν η πρώτη που συσχέτισε την έννοια της 'προεξοχής' (*prominence*) με την συντακτική θέση. Μελετώντας την ενδοπροτασιακή αναφορά στα Ιταλικά πρότεινε ότι τα κενά και εκπεφρασμένα υποκείμενα έχουν διαφορετικές λειτουργίες που γίνονται εμφανείς με βάση τις προτιμήσεις τους για ηγούμενα σε διαφορετική συντακτική θέση, θεωρώντας έτσι μία θέση περισσότερο εξέχουσα στηριζόμενη στα συντακτικά της χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, τα κενά αντωνυμικά στοιχεία σε θέση υποκειμένου τείνουν να επιλέγουν ηγούμενα που βρίσκονται σε υψηλότερη θέση στο φραστικό δείκτη (Χαρ/ΦΚΛ), όπως υποκείμενα, σε αντίθεση με τα εκπεφρασμένα που επιλέγουν όρους χαμηλότερα στο δέντρο Φραστικής δομής, όπως αντικείμενα. Στα χρονομετρικά πειράματα που διεξήγαγε, έχοντας ως πειραματικό υλικό αμφίσημες προτάσεις της μορφής κύρια - εξαρτημένη με το κενό ή εκπεφρασμένο υποκείμενο να βρίσκεται πάντα στην εξαρτημένη (π.χ 5), απέδειξε ότι οι συμμετέχοντες έδειξαν στατιστικά σημαντική προτίμηση σύνδεσης των κενών

αντωνυμικών (π.χ 5α) με το υποκείμενο της κύριας (Mario), το οποίο βρίσκεται σε συντακτικά εξέχουσα θέση. Αντίθετα στις περιπτώσεις με εκπεφρασμένο αντωνυμικό (π.χ 5β), αυτό φάνηκε να συσχετίζεται με το αντικείμενο της κύριας (Giovanni).

(5). *Παραδείγματα από το πειραματικό υλικό της Carminati, (2002)*

α. Quando Mario ha telefonato a Giovanni, Ø aveva appena finite di mangiare.

Όταν ο Μάριο τηλεφώνησε στο Giovanni, Ø μόλις είχε τελειώσει να τρώει.

β. Quando Mario ha telefonato a Giovanni, lui aveva appena finite di mangiare.

Όταν ο Μάριο τηλεφώνησε στο Giovanni, αυτός μόλις είχε τελειώσει να τρώει.

Ωστόσο, η τάση για επίλυση αναφορικότητας δεν φαίνεται να είναι το ίδιο ισχυρή και για τους δύο τύπους υποκειμένων. Όπως παρατηρεί η Carminati, η τάση των μηδενικών υποκειμένων να προτιμούν το υποκείμενο της κύριας ως ηγούμενο φαίνεται να είναι αρκετά ισχυρή, ενώ αντίθετα η προτίμηση των εκπεφρασμένων για τα αντικείμενα δεν φαίνεται να είναι τόσο ισχυρή. Η ίδια εξηγεί αυτή τη διαφορά σε πραγματολογικά κριτήρια, υποστηρίζοντας ότι η εφαρμογή της *Στρατηγικής Θέσης των Σημείων Αναφοράς* είναι πιο αυστηρή σε περιπτώσεις όπου υπάρχει αμφισημία (δηλαδή σε περιπτώσεις ύπαρξης κενού αντωνυμικού) για να αποφευχθεί έτσι η λανθασμένη ερμηνεία.

Τέλος, το πιο πρόσφατο μοντέλο στην περικειμενική αναφορά είναι αυτό του Kibrik (2011), το οποίο παρουσιάζει αρκετά κοινά με τα ήδη αναφερθέντα μοντέλα. Ο Kibrik ανέπτυξε ένα μαθηματικό μοντέλο θέλοντας να αιχμαλωτίσει όλους εκείνους τους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν το βαθμό ενεργοποίησης ενός ηγούμενου με αποτέλεσμα την χρήση μίας συγκεκριμένης αναφορικής έκφρασης. Μελετώντας γραπτά

αφηγηματικά κείμενα σε αγγλικά και ρωσικά, υποστηρίζει, ότι οι επιλογές του ομιλητή, όσον αφορά την αναφορική έκφραση, γίνονται με βάση διάφορους παράγοντες που τους ονομάζει παράγοντες ενεργοποίησης (activation factors) που μπορούν να επηρεάσουν την λειτουργική μνήμη (working memory) και οι οποίοι εμπίπτουν σε δύο κατηγορίες: γλωσσικό περιεχόμενο (discourse context) και εσωτερικές ιδιότητες του ηγουμένου. Το γλωσσικό περιεχόμενο περιλαμβάνει παράγοντες όπως ρητορική, γραμμική απόσταση από το ηγούμενο (μεταξύ πολλών), ενώ οι ιδιότητες του ηγουμένου περιλαμβάνουν παράγοντες όπως εμπυχότητα. Ο βαθμός ενεργοποίησης των παραγόντων αξιολογείται αριθμητικά δημιουργώντας έτσι ένα σκορ ενεργοποίησης (activation score), όπου μπορεί να διακυμαίνεται από το 0 μέχρι το 1. Η βαθμίδα αυτή έχει κάποια όρια, έτσι που, αν ο βαθμός ενεργοποίησης είναι χαμηλότερος από κάποιο όριο τότε θα γίνει χρήση μίας πλήρους ΟΦ, ενώ αντίθετα αν ο βαθμός ενεργοποίησης είναι υψηλότερος από αυτό το όριο, τότε θα χρησιμοποιηθεί μία εξασθενημένη μορφή.

1.3.2 Υποθέσεις για την επίλυση της αναφοράς στην ελληνική

Ξεκινώντας από το πρωτεύον ζήτημα της επίλυσης της αναφοράς, ο Dimitriadis (1996), στηριζόμενος στην *Θεωρία της Επικέντρωσης*, μελέτησε την συμπεριφορά των λεξικά εκπεφρασμένων και κενών αντωνυμικών υποκειμενικών τύπων σε ελληνικά σώματα κειμένου. Υποστήριξε, ότι ο κάθε αντωνυμικός τύπος είναι λεξικά μαρκαρισμένος ώστε να επιλέγει συγκεκριμένο είδος ηγουμένων, με τους κενούς τύπους να επιλέγουν τους εξέχοντες όρους ως σημεία αναφοράς και τους εκπεφρασμένους να μην μπορούν να συνδεθούν με αυτούς. Παρά το γεγονός, ότι η επίλυση στηρίζεται στις λεξικές ιδιότητες που φέρουν οι αντωνυμίες, πραγματολογικοί περιορισμοί μπορούν να αποτρέψουν την αναμενόμενη επιλογή, εξηγώντας έτσι και την μη κατηγορική φύση της επίλυσης.

Υποστηρίζει, ότι η τάση των εκπεφρασμένων αντωνυμικών υποκειμένων για λιγότερο εξέχοντες όρους είναι καθολική, κάτι ωστόσο που δεν ισχύει για τους κενούς αντωνυμικούς τύπους και τις προτιμήσεις τους προς τους εξέχοντες όρους. Το συμπέρασμά του το στηρίζει στη σύνδεση που υπάρχει μεταξύ των εκπεφρασμένων τύπων και του *Κανόνα Εκπεφρασμένων Αντωνυμικών* (Montalbetti, 1984), σύμφωνα με τον οποίο οι τύποι αυτοί δεν μπορούν να συνδεθούν με εξέχοντες όρους παρά μόνο σε περιπτώσεις όπου η χρήση κενών αντωνυμικών δεν είναι εφικτή. Έτσι, τα κενά αντωνυμικά θα συνδεθούν με τα πιο εξέχοντα κέντρα που βρίσκονται υψηλά στην ιεραρχία, σε θέση υποκειμένου (εφόσον δεν υφίσταται κάποιος μορφολογικός περιορισμός), ενώ αντίθετα τα αντωνυμικά (όπως αυτός/αυτή) δεν θα μπορούν να συνδεθούν με τους όρους αυτούς.

Η Miltsakaki (2001, 2007), ξεκινώντας από τη γενική παραδοχή που θέλει την επιλογή ενός συγκεκριμένου αναφορικού δείκτη να συνδέεται με το βαθμό προεξοχής του σημείου αναφοράς, μελέτησε, την επίλυση της αναφοράς σε σώματα κειμένων στην Ελληνική. Κινούμενη και αυτή στα πλαίσια της *Θεωρίας της Επικέντρωσης*, ανέδειξε την υπάρχουσα τάση των κενών υποκειμένων να συνδέονται με εξέχοντες όρους που αποτελούν κειμενικά θέματα, σε αντίθεση με τις προτιμήσεις των εκπεφρασμένων υποκειμενικών στοιχείων να αναφέρονται σε όρους που δεν αποτελούν θέματα. Ωστόσο, οι τάσεις που κατέγραψε στα σώματα κειμένων δεν ήταν τόσο έντονες όσο αυτές του Dimitriadis (1996), με τα ευρήματά της να υποδεικνύουν την τάση των εκπεφρασμένων αντωνυμιών να συνδέονται με όρους που δηλώνουν τον πάσχοντα (patient) τόσο σε προρηματική όσο και μεταρηματική θέση. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι τα κενά αντωνυμικά συνδέονται με τη διατήρηση του θέματος της προηγούμενης πρότασης (topic

continuity) ή την επιστροφή στο κυρίως θέμα μετά από κάποια παρέκκλιση από αυτό. Αντίθετα, η χρήση εκπεφρασμένων αντωνυμιών σηματοδοτεί την αλλαγή θέματος (topic shift) ή την εισαγωγή ενός νέου θέματος. Επιπλέον, κανένα από τα δύο είδη υποκειμένων δεν είχε ισχυρότερες τάσεις, ερχόμενη έτσι σε αντίθεση με τον Dimitriadis (1996).

1.4. Επεξεργασία Αντωνυμικών

Η μελέτη της Carminati (2002) για την στρατηγική θέση των σημείων αναφοράς και το πώς αυτή συνδέεται με την επίλυση της αναφορικότητας στην Ιταλική γλώσσα, αποτέλεσε την αφορμή για την έναρξη μιας σειράς πειραματικών ερευνών σε γλώσσες κενού υποκειμένου. Οι έρευνες αυτές είχαν σκοπό να ελέγξουν την αρχή της *Στρατηγικής Θέσης των Σημείων Αναφοράς* (Position of Antecedent Strategy), ενώ σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις. Υπήρχαν ωστόσο και περιπτώσεις ερευνητών όπου επικεντρώθηκαν σε άλλες θεωρίες, θέλοντας να διερευνήσουν την συμπεριφορά των υποκειμενικών στοιχείων (κενών και εκπεφρασμένων). Σκοπός της παρούσας ενότητας είναι να γίνει αναφορά στις κυριότερες έρευνες σε γλώσσες κενού Υποκειμένου, όπως στην Ισπανική, Ιταλική και την Ελληνική, όπου διερευνάται η συμπεριφορά των αντωνυμικών, καθώς και οι προτιμήσεις τους ως προς την επιλογή ηγουμένων ανάλογα με το είδος τους.

1.4.1 Πρόσθια και οπίσθια αναφορά

Κάποιες από τις κυριότερες έρευνες που μελέτησαν την αναφορά στις γλώσσες κενού υποκειμένου, εστιάζουν στις διαφορές που μπορούν να εμφανιστούν κατά την επεξεργασία ανάλογα με το είδος της αναφοράς. Ο λόγος για τον οποίο πολλές έρευνες συμπεριέλαβαν περιπτώσεις και πρόσθιας αναφοράς (εξαρτημένη - κύρια⁹) εκτός από οπίσθιας, είναι ότι η πρόσθια αναφορά δημιουργεί συγκεκριμένες απαιτήσεις στον επεξεργαστή, καθώς η αντωνυμία προηγείται ιεραρχικά των πιθανών ηγουμένων και έτσι δεν υπάρχουν περικειμενικοί περιορισμοί για την ανάθεση των σημείων αναφοράς.

⁹ Ως πρόσθια αναφορά νοείται η περίπτωση κατά την οποία τα αντωνυμικά προηγούνται των πιθανών ηγουμένων, ενώ ως οπίσθια η περίπτωση κατά την οποία τα ηγούμενα προηγούνται των αντωνυμικών.

Έρευνες στην επεξεργασία πρόσθιας αναφοράς στην Αγγλική έχουν δείξει ότι ο επεξεργαστής προσπαθεί να επιλύσει την αμφισημία όσο γρηγορότερα μπορεί αναζητώντας το κατάλληλο σημείο αναφοράς που είναι συντακτικά αποδεκτό, χωρίς να παραβιάζεται η Αρχή Γ (της Θεωρίας της Δέσμευσης)¹⁰, αξιολογεί κάθε ΟΦ με τη σειρά με την οποία τις συναντά (Kazanina et al., 2005), και τέλος έχει την τάση να επιλέγει το υποκείμενο της κύριας ως το καταλληλότερο σημείο αναφοράς της αντωνυμίας (van Gompel & Liversedge, 2003). Ακόμα, η πρόσθια αναφορά στις περιπτώσεις όπου υπάρχει εκπεφρασμένη αντωνυμία φαίνεται να δημιουργεί μία σύγχυση στον επεξεργαστή, καθώς από τη μία πλευρά θέλει να επιλύσει την αναφορικότητα όσο το δυνατόν γρηγορότερα, επιλέγοντας το υποκείμενο ως σημείο αναφοράς της αντωνυμίας, από την άλλη η *Στρατηγική Θέση των Σημείων* αναφοράς προδιαθέτει τον επεξεργαστή να μην επιλέξει το υποκείμενο αλλά το αντικείμενο. Επομένως, το ερώτημα που τίθεται είναι τι από τα δύο θα επιλέξει να κάνει ο επεξεργαστής;

1.4.2 Απόσταση και Πιθανά ηγούμενα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε κάποια από τα μοντέλα αναφορικότητας παράγοντες κάποιοι όροι τείνουν να είναι περισσότερο και άλλοι λιγότερο προσβάσιμοι. Πολλοί φαίνεται να είναι οι παράγοντες που μπορούν να συνεισφέρουν στην ενεργοποίηση ενός ηγούμενου έναντι κάποιου άλλου. Ο Γινόν (1983) ήταν ο πρώτος που μίλησε για γραμμική απόσταση μεταξύ των αναφορικών εκφράσεων και των ηγουμένων. Συγκεκριμένα, μετρώντας την απόσταση με βάση των αριθμό περιόδων, υποστήριξε ότι αν ένα ηγούμενο έχει αναφερθεί στις 2 τελευταίες περιόδους τότε είναι υψηλά

¹⁰ Αρχή Γ: Μια λεξική ΟΦ πρέπει να είναι ελεύθερη παντού.

προσβάσιμο και έτσι θα συνδεθεί με εξασθενημένες μορφές. Το ίδιο υποστήριξε και η Ariel (1988) σε επίπεδο προτάσεων και όχι περιόδων, προσθέτοντας ότι η ορισματική δομή θα υπερισχύσει έναντι της απόστασης. Οι Torregrossa et al., (2015), υποστήριξαν κάτι παρόμοιο, λέγοντας ότι όταν παρεμβάλλονται λιγότερες από 1 προτάσεις τότε η απόσταση μεταξύ των δύο (ηγουμένων και αναφορικών εκφράσεων) δεν θα επηρεάσει την επίλυση. Τέλος, η Fox (1987a), επεκτείνοντας την έρευνα στα όρια παραγράφου, αναφέρει ότι όταν τα ηγούμενα βρίσκονται εντός όρια παραγράφου τότε είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν εξασθενημένες μορφές, ενώ αντίθετα όταν το ηγούμενο ξεπερνάει τα όρια παραγράφου τότε εμφανείς αντωνυμικές μορφές και ΟΦ θα χρησιμοποιηθούν.

Όσον αφορά τα πιθανά ηγούμενα, ο Givón (1983) στηριζόμενος και πάλι στον αριθμό των περιόδων που μπορεί να παρεμβάλλονται μεταξύ των πιθανών ηγουμένων και των αναφορικών εκφράσεων, υποστηρίζει ότι αν ένα θέμα καταλαμβάνει εξέχουσα θέση (δηλαδή υποκειμένου) και υφίσταται αμφισημία στις επόμενες 3 περιόδους, τότε η εμφάνιση οποιαδήποτε άλλου όρου (πιθανού ηγουμένου) δεν θα επηρεάσει την επίλυση. Οι Quesada & Lozano (2020) σε μια πρόσφατη έρευνά τους, μελετώντας την μεταβλητή των πιθανών ηγουμένων σε γραπτά σώματα κειμένου από φυσικούς ομιλητές της αγγλικής εντόπισαν ότι όσο αυξάνονταν ο αριθμός των πιθανών ηγουμένων τόσο περισσότερο οι ομιλητές επέλεξαν την χρήση ΟΦ έναντι εκπεφρασμένων αντωνυμικών υποκειμένων. Συγκεκριμένα, όταν τα πιθανά ηγούμενα ήταν 2 τότε τα ποσοστά χρήσης εκπεφρασμένων αντωνυμιών ήταν μεγαλύτερα από αυτά των ΟΦ (62.5% έναντι 37.5% αντίστοιχα), ενώ αντίθετα όταν τα πιθανά ηγούμενα ήταν 3 τότε γινόταν χρήση ΟΦ σε ποσοστό 66.7%.

1.4.3 Η επεξεργασία αντωνυμικών σε γλώσσες κενού υποκειμένου

Οι Tsimplici, Sorace, Heycock & Filiaci (2004) και Sorace & Filiaci (2006) θέλησαν να μελετήσουν την επίλυση της αναφοράς στην Ιταλική γλώσσα με βάση το είδος της αναφοράς (πρόσθιας-οπίσθιας)¹¹. Οι Sorace & Filiaci (2006) μελέτησαν την ερμηνεία της αναφοράς σε ενδοπροτασιακό επίπεδο από μονόγλωσσους ομιλητές και από ομιλητές που κατακτούν την ιταλική ως Γ2, με τα αποτελέσματα των μονόγλωσσων να είναι αρκετά ενδιαφέροντα. Και τα δύο πειράματα, της μορφής αντιστοίχισης εικόνας-κειμένου, αποτελούταν από προτάσεις της μορφής κύρια – εξαρτημένη, με τα πιθανά ηγούμενα να βρίσκονται στην κύρια και τα αντωνυμικά (κενά και εκπεφρασμένα) στην εξαρτημένη. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλέξουν ανάμεσα από τρεις εικόνες, εκείνη που αντιστοιχούσε στη σημασία της πρότασης.

(6) Παραδείγματα από Tsimplici et al., (2004:269)

α. Quando *pro/lei* attraversa la strada, l' anziana signora saluta la ragazza

Όταν *pro/αυτή* διέσχισε το δρόμο, η ηλικιωμένη κυρία χαιρέτησε το κορίτσι

(7) Παραδείγματα από Sorace & Filiaci (2006:352)

α. Mentre *lei/pro* si mette il cappotto, la mamma dá un bacio alla figlia.

Ενώ *αυτή/pro* φοράει το παλτό, η μαμά δίνει ένα φιλί στην κόρη.

β. La mamma dá un bacio alla figlia, mentre *lei/pro* si mette il cappotto.

¹¹ Για τους Tsimplici et al., (2004), ως πρόσθια αναφορά νοείται η περίπτωση κατά την οποία η κύρια έπεται της εξαρτημένης και οπίσθια όταν προηγείται της εξαρτημένης, ενώ αντίθετα, για τις Sorace & Filiaci (2006) ισχύει το αντίθετο.

Η μαμά δίνει ένα φιλί στην κόρη, ενώ αυτή/pro φοράει το παλτό

Τα αποτελέσματα των Tsimpli et al., (2004) φαίνεται να επιβεβαιώνουν εν μέρει τις προβλέψεις της Carminati (2002) και της Ariel (1990), επιβεβαιώνοντας την υπόθεση που θέλει την κατεύθυνση της αναφοράς, τη μορφή της αντωνυμίας και τη προεξοχή του σημείου αναφοράς να επηρεάζει σημαντικά την επίλυση της αναφορικότητας. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της πρόσθιας αναφοράς (Εξ-Κύρια) τα κενά υποκειμενικά αντωνυμικά στοιχεία φάνηκε να συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τα υποκείμενα της Κύριας ενώ αντίθετα τα εκπεφρασμένα συνδέθηκαν με κάποιο 'νέο' ηγούμενο. Από την άλλη, στην οπίσθια αναφορά (Κ-Εξ) τα κενά αντωνυμικά στοιχεία συνδέθηκαν με όρους τόσο σε θέση υποκειμένου όσο και σε θέση συμπληρώματος, ενώ τα εκπεφρασμένα μόνο με όρους που αποτελούσαν συμπληρώματα. Τα αποτελέσματα των Sorace & Filiaci (2006) έδειξαν, ότι οι συμμετέχοντες φάνηκε να προτιμούν το υποκείμενο ως συναναφορικό στοιχείο με την κενή αντωνυμία μόνο στις περιπτώσεις της *οπίσθιας αναφοράς*, δηλαδή στις περιπτώσεις όπου το αντωνυμικό προηγούνταν των πιθανών ηγούμενων. Στον αντίποδα, η περίπτωση της *πρόσθιας αναφοράς* φάνηκε να ευνοεί διαφορετικές προτιμήσεις, καθώς οι ομιλητές επέλεξαν έναν εξωγλωσσικό όρο (που δεν αναφέρεται στην κύρια πρόταση) ως συναναφορικό με την εκπεφρασμένη αντωνυμία σε μεγάλα ποσοστά, ενώ όσον αφορά τα κενά αντωνυμικά στοιχεία σε μεγάλο βαθμό προτιμούσαν τα υποκείμενα της κύριας πρότασης.

Από τα αποτελέσματα των δύο ερευνών, φάνηκε ότι όσον αφορά τα κενά αντωνυμικά, η επιλογή των υποκειμένων ως πιθανών σημείων αναφοράς παρατηρήθηκε μόνο στην περίπτωση της *οπίσθιας αναφοράς*. Είναι εμφανές, επομένως, ότι η τάση για τήρηση της *Στρατηγικής Θέσης των σημείων αναφοράς* αλλά και η τάση του επεξεργαστή

να επιλύσει την αμφισημία όσο το δυνατόν γρηγορότερα ώθησαν τους συμμετέχοντες να επιλέξουν το υποκείμενο ως πιθανό ηγούμενο. Από την άλλη πλευρά, στην *πρόσθια αναφορά* οι Sorace & Filiaci (2006) θεωρούν ότι, η πραγματολογική πιθανότητα, η θεματικότητα και προσβασιμότητα του συμπληρώματος ήταν υπεύθυνες για την κατανομή των απαντήσεων μεταξύ του υποκειμένου και του αντικειμένου. Περνώντας στα εκπεφρασμένα υποκείμενα, παρατηρήθηκε μία ‘ελαστικότητα’ όσον αφορά τις προτιμήσεις, ενώ η πρόβλεψη της Carminati φαίνεται να ενισχύεται μόνο στην περίπτωση της πρόσθιας αναφοράς, όπου η τάση για επιλογή του αντικειμένου ήταν μεγάλη, σε αντίθεση με την οπίσθια αναφορά, όπου οι συμμετέχοντες επέλεξαν τον εξωπροτασιακό όρο, με τις συγγραφείς να μην επεξηγούν επαρκώς τον λόγο στον οποίο θα μπορούσε να οφείλεται αυτό. Όσον αφορά το πείραμα των Tsimplici et al. (2004), η διαφορά στις προτιμήσεις των εκπεφρασμένων υποκειμένων ανάλογα με το είδος της αναφοράς φαίνεται να δείχνει την ‘ελαστικότητα’ των στοιχείων αυτών να επιλέγουν τόσο εξέχοντες όσο και μη-εξέχοντες όρους, παρά το μεγαλύτερο κόστος στην επεξεργασία που αυτοί φέρουν. Όσον αφορά τις προτιμήσεις των κενών για όρους που δεν είναι υποκείμενα και κατ’ επέκταση την διαφοροποίηση από τις προηγούμενες μελέτες στην Ιταλική, η απόκλιση αυτή ίσως οφείλεται στη διαφορετική φύση των πειραμάτων (Paradopolou et al., 2015).

Περνώντας στα ισπανικά, οι έρευνες των Ovalle, Solera και Clifton (2002) και Jegerski, VanPatten και Keating (2011) αποτελούν τις κυριότερες μελέτες για την αναφορικότητα. Ειδικότερα, οι Ovalle, Solera και Clifton (2002) σε μία σειρά πειραμάτων θέλησαν να εξετάσουν κατά πόσο η επίλυση στην ισπανική γλώσσα μοιάζει με αυτή της ιταλικής. Στο πρώτο τους μη χρονομετρικό πείραμα χρησιμοποίησαν 2 προτάσεις, στις

οποίες το αντωνυμικό υποκείμενο (κενό ή εκπεφρασμένο), βρισκόταν στη δεύτερη πρόταση, ενώ οι προτάσεις ήταν καθολικά αμφίσημες. Οι συμμετέχοντες έπρεπε να απαντήσουν γραπτώς στην ερώτηση που ακολουθούσε, δίνοντας τον όρο, με τον οποίο επιλύεται η αναφορικότητα.

(8) *Παραδείγματα από Ovalle et al., (2002:153, 154)*

α. Juan pegó a Pedro. (pro) Está enfadado.

Ο Juan χτύπησε τον Pedro. (pro) είναι νευριασμένος.

β. Juan pegó a Pedro. Él está enfadado.

Ο Juan χτύπησε τον Pedro. Αυτός είναι νευριασμένος.

Τα αποτελέσματα του πειράματος έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες επέλεξαν το υποκείμενο ως πιθανό ηγούμενο της κενής αντωνυμίας σε υψηλά ποσοστά (73,2%), ενώ όταν το υποκείμενο της δεύτερης πρότασης ήταν εκπεφρασμένο η τάση επίλυσης προς το υποκείμενο της πρώτης πρότασης έφτανε το 50,2%, με τη διαφορά μεταξύ των δύο συνθηκών να είναι στατιστικά σημαντική.

Με το επόμενο τους πείραμα, οι Ovalle, Solera και Clifton (2002) είχαν σκοπό να εξετάσουν το ρόλο που παίζει η συντακτική θέση του αντωνυμικού στην επίλυση της αναφορικότητας. Το πειραματικό υλικό αποτελούταν από δύο προτάσεις, μία κύρια και μία πρόταση-συμπλήρωμα, η οποία είχε τόσο προ-ρηματικά όσο και μετά-ρηματικά εκπεφρασμένα υποκείμενα.

(9). *Παραδείγματα από Ovalle et al., (2002:163)*

α. Pedro piensa que está cansado **él**.

Ο Pedro νομίζει ότι είναι κουρασμένος αυτός.

β. Pedro piensa que **él** está cansado.

Ο Pedro νομίζει ότι αυτός είναι κουρασμένος.

Τα αποτελέσματα του πειράματος έδειξαν με στατιστικά σημαντική διαφορά ότι οι συμμετέχοντες είχαν την τάση να συνδέουν τις περισσότερες φορές (σε ποσοστό 70,1%) το προ-ρηματικό υποκειμενικό αντωνυμικό στοιχείο με το υποκείμενο-θέμα της κύριας πρότασης, σε αντίθεση με το μετα-ρηματικό αντωνυμικό στοιχείο (42,1%). Τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου πειράματος απέδειξαν την επίδραση που έχει η προτασιακή διάρθρωση στην επίλυση της αναφορικής αμφισημίας, καθώς και την τάση των αντωνυμικών να συνδέονται με όρους που είναι θέματα και σε θέση υποκειμένου όταν και τα ίδια καταλαμβάνουν την ίδια θέση.

Στο πείραμα τους οι Jegerski, VanPatten & Keating (2011) θέλησαν να μελετήσουν την κατανόηση της αναφορικότητας από μονόγλωσσους και δίγλωσσους ομιλητές που κατακτούν την ισπανική ως δεύτερη γλώσσα, μέσω ενός μη - χρονομετρικού (offline) πειράματος κατανόησης. Οι 40 πειραματικές τους προτάσεις ήταν της μορφής κύρια - εξαρτημένη, με τα δύο ηγούμενα να βρίσκονται στην κύρια πρόταση και την αναφορική αντωνυμία (εκπεφρασμένη ή μη) πάντα στην εξαρτημένη.

(10) Παραδείγματα από Jegerski, VanPatten & Keating (2011:208)

α. Alicia se encontró con Elena mientras **ella** corria en el parque esta mañana

Η Alicia συνάντησε την Elena ενώ **αυτή** έτρεχε στο πάρκο σήμερα το πρωί.

β. Daniel ya no ve a Miguel desde que **pro** se casó.

Ο Daniel δεν βλέπει πλέον τον Miguel από τότε που **pro** παντρεύτηκε.

Παρά το γεγονός ότι τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τις προτιμήσεις, ωστόσο δεν έδειξαν ένα ξεκάθαρο καταμερισμό μεταξύ των μηδενικών και των εκπεφρασμένων αντωνυμιών. Ειδικότερα, ενώ τα αποτελέσματα για τα κενά υποκείμενα ήταν περισσότερο ξεκάθαρα, με την επιλογή τους για ηγούμενα σε θέση υποκειμένου να είναι σημαντική, δεν μπορεί να λεχθεί το ίδιο για τα εκπεφρασμένα υποκείμενα, τα οποία έδειξαν μία ελαστικότητα ως προς τις προτιμήσεις τους.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, στα ισπανικά οι εκπεφρασμένες αντωνυμίες σε θέση υποκειμένου φαίνεται να αποκλίνουν από τις προβλέψεις της Carminati (2002) για την Ιταλική γλώσσα. Τα δύο πειράματα που αναφέρθηκαν εδώ επιβεβαιώνουν την υπόθεση της *Στρατηγικής Θέσης των Σημείων Αναφοράς* μόνο ως προς τη συμπεριφορά των κενών αντωνυμικών τόσο σε ενδοπροτασιακό όσο και σε κειμενικό επίπεδο. Ο λόγος για τον οποίο οι εκπεφρασμένοι υποκειμενικοί αντωνυμικοί τύποι αποκλίνουν από την περίπτωση της Ιταλικής γλώσσας είναι ότι πιθανόν υπάρχουν μικροπαραμετρικές διαφορές ακόμα και σε γλώσσες που μοιάζουν ως προς κάποια χαρακτηριστικά (στην προκειμένη περίπτωση στο χαρακτηριστικό +prodrop).

1.4.3 Δεδομένα από τα ελληνικά

Μία από τις σημαντικότερες έρευνες στην ελληνική για την επίλυση της αναφορικότητας είναι αυτή των Papadopoulou et al. (2015), οι οποίοι μελέτησαν την ερμηνεία της αναφοράς σε ενδοπροτασιακό επίπεδο στις περιπτώσεις οπίσθιας αναφοράς, στηριζόμενες στο πειραματικό υλικό των Tsimpli et al. (2004). Τα πειράματά τους (ένα για την επίλυση των κενών και ένα για την επίλυση των εκπεφρασμένων

υποκειμένων), ήταν έργα επαλήθευσης εικόνας (picture verification task), τα οποία αποτελούσαν από προτάσεις της μορφής κύρια - εξαρτημένη. Χορηγήθηκε σε ενήλικες αλλά και σε τρεις ομάδες παιδιών ηλικίας 6 έως 11 ετών, οι οποίοι έπρεπε να αποφασίσουν σε ποια εικόνα αντιστοιχούσε η πρόταση που διάβαζαν.

(11) Παραδείγματα από *Paradourou et al.*, (2015:106, 109)

α. Ο παππούς μίλησε δυνατά στον εγγονό του, όταν **pro** διάβαζε ένα βιβλίο.

β. Η γιαγιά χαιρέτισε την κοπέλα, όταν αυτή περνούσε το δρόμο.

Τα αποτελέσματα και των δύο πειραμάτων έδειξαν σημαντικές διαφορές μεταξύ όλων των ομάδων συμμετεχόντων¹². Η ομάδα των ενηλίκων φάνηκε να επιβεβαιώνει τόσο τη θεωρία της Carminati όσο και της Ariel, καθώς υπήρξε στατιστικά σημαντική τάση σύνδεσης του κενού αντωνυμικού με το υποκείμενο και σημαντική προτίμηση του αντικειμένου στις περιπτώσεις όπως αυτές του (11β). Έτσι, τα αποτελέσματα από τα κενά αντωνυμικά φάνηκε να επιβεβαιώνουν τις προηγούμενες έρευνες των Alonso-Ovalle et al. (2002), Jegerski et al., (2011) για τα ισπανικά και της Miltsakaki (2001) για τα ελληνικά, όπου οι τύποι αυτοί συνδέονταν με τα εξέχοντα σημεία αναφοράς (που στο συγκεκριμένο πείραμα αποτελούσαν και το θέμα), ερχόμενα όμως, σε αντίθεση με τα αποτελέσματα του Dimitriadis (1996) για τα ελληνικά και των Tsimpli et al. (2004) για τα ιταλικά, όπου οι προτιμήσεις των κενών υποκειμένων για θέματα δεν ήταν στατιστικά σημαντικές. Από την άλλη, όσον αφορά τα εκπεφρασμένα υποκείμενα τα αποτελέσματα φάνηκε να

¹² Ενδιαφέρουσες υπήρξαν και οι διαφορές ανάμεσα στις ομάδες των παιδιών. Ωστόσο, η διερεύνηση της επίλυσης της αναφοράς από τα παιδιά δεν αποτελεί μέρος της συγκεκριμένης έρευνας (για περισσότερα *Paradourou et al.*, 2015)

συμφωνούν με αυτά των Carminati (2002) και Tsimpli et al. (2004) για τα ιταλικά και των Dimitriadis (1996) και Miltsakaki (2001) για τα ελληνικά, ερχόμενα ωστόσο σε αντίθεση με τα ισπανικά, όπου οι προτιμήσεις των εκπεφρασμένων υποκειμένων για όρους μη θέματα δεν ήταν στατιστικά σημαντικές.

Η πιο πρόσφατη μελέτη έγινε από τις Giannakou et al., (2020), οι οποίες μελέτησαν την κατανομή των δύο υποκειμενικών αντωνυμικών τύπων σε μονόγλωσσους ομιλητές της ελληνικής. Το δεύτερο πείραμα της μελέτης τους αφορούσε την ερμηνεία των δύο τύπων σε ένα ακουστικό αυτορυθμιζόμενο μη χρονομετρικό πείραμα, της μορφής προφορικού ερωτηματολογίου. Οι συμμετέχοντες άκουγαν τις προτάσεις που τους διαβάζονταν και απαντούσαν προφορικά στην ερώτηση που ακολουθούσε. Το ενδιαφέρον στη συγκεκριμένη έρευνα είναι η απουσία πιθανών ηγουμένων για την επίλυση της αναφορικότητας, καθώς οι ομιλητές έπρεπε να απαντήσουν ενστικτωδώς.

(12) *Παράδειγμα από Giannakou et al., (2020):*

Ο διευθυντής χαιρέτησε έναν γιατρό όταν \emptyset /αυτός έβγαινε από το ασανσέρ.

Τα αποτελέσματα του πειράματος έδειξαν ότι όσον αφορά τα κενά υποκείμενα δεν υπήρχε κάποια σημαντική τάση προς κάποιο συγκεκριμένο ηγούμενο της πρότασης, δείχνοντας έτσι την επιλογή από τους όρους αυτούς για ηγούμενα που δηλώνουν τόσο την συνέχιση όσο και τη διατήρηση του θέματος. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα έρχονται σε αντίθεση με αυτά της Carminati (2002) για τα ιταλικά, αλλά και με των Papadopoulou et al., (2015) για τα ελληνικά, συγκλίνοντας ωστόσο με αυτά του Dimitriadis (1996), όπου θέλει την επιλογή των αντωνυμιών αυτών για όρους εξέχοντες να μην είναι καθολική. Από την άλλη πλευρά, τα αποτελέσματα των εκπεφρασμένων

υποκειμένων έδειξαν μία πιο ξεκάθαρη εικόνα, με τους όρους αυτούς να επιλέγουν τα αντικείμενα ως πιθανά τους ηγούμενα. Έτσι, τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν και πάλι με τα ευρήματα του Dimitriadis (1996) και διαφοροποιούνται από όλα τα υπόλοιπα.

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών, καθίσταται σαφές ότι όσον αφορά τις προτιμήσεις υπάρχουν διαφορές τόσο σε διαγλωσσικό όσο και σε ενδογλωσσικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα των ερευνών για τα εκπεφρασμένα αντωνυμικά στοιχεία συγκλίνουν σε όλες τις παραπάνω έρευνες ενώ, τα αποτελέσματα των κενών αντωνυμιών στα πειράματα του Dimitriadis (1996), Miltsakaki (2001), Giannakou et al., (2020) για την ελληνική γλώσσα και των Tsimpli et al. (2004) και Carminati (2002) για την Ιταλική γλώσσα παρουσιάζουν διαφορετική εικόνα για την ίδια υπό μελέτη γλώσσα. Η Filiaci (2010) αποδίδει την διαφορά μεταξύ των αποτελεσμάτων της Ιταλικής και Ισπανικής γλώσσας στη διαφορετική ονοματική φύση των αντωνυμιών. Ειδικότερα, οι αντωνυμίες *él, ella* των Ισπανικών είναι δομικά ελλιπείς (deficient), υπο την έννοια ότι είναι αδύναμη αντωνυμίες και συναναφέρονται με θέματα. Από την άλλη, οι αντωνυμίες *lui, lei* των Ιταλικών (που χρησιμοποιήθηκαν στα πειράματα), είναι ισχυρά 'προδιατεθειμένες' να συνδέονται με όρους μη-θέματα. Η άποψη αυτή της Filiaci φαίνεται να συμβαδίζει και με τα ελληνικά δεδομένα, δεδομένου ότι οι αντωνυμίες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ισχυρές ονοματικές μορφές.

Καταλήγοντας, είναι εμφανές ότι η ερμηνεία των υποκειμένων στις γλώσσες κενού υποκειμένου φαίνεται ότι περιορίζεται από διαφορετικές γραμματικές και περικειμενικές αρχές που η κάθε γλώσσα κατέχει, και οι οποίες καθοδηγούν την επιλογή συγκεκριμένων σημείων αναφοράς.

1.5. ΣΤΟΧΟΙ, ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να μελετηθεί η ερμηνεία των αναφορικών εκφράσεων από φυσικούς ομιλητές της ελληνικής μέσω ενός χρονομετρικού πειράματος ανάγνωσης, στοχεύοντας έτσι να παράσχει μία γενική θεώρηση της επίλυσης της αναφοράς στην ελληνική. Συγκεκριμένα, θα εξεταστούν μια σειρά από γλωσσικούς παράγοντες που μπορούν να την επηρεάσουν, όπως η κατεύθυνση της αναφοράς (πρόσθια και οπίσθια), ο αριθμός πιθανών ηγούμενων στο προτασιακό περιεχόμενο (δύο και τρία) και η απόσταση ανάμεσα στα αντωνυμικά/αναφορικούς δείκτες και τα πιθανά ηγούμενα.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα διερευνηθούν είναι τα εξής:

Ερώτημα 1^ο: Ποια η επίδραση του είδους του αντωνυμικού; Συγκεκριμένα, θα υπάρξουν διαφορετικές τάσεις επίλυσης όταν η αντωνυμία είναι κενή και όταν είναι εκπεφρασμένη;

Ερώτημα 2^ο: Θα υπάρξει επίδραση της κατεύθυνσης της αναφοράς, ώστε να διαφοροποιηθούν οι προτιμήσεις ανάμεσα σε πρόσθια και οπίσθια αναφορά;

Ερώτημα 3^ο: Θα εντοπιστούν διαφορές ως προς τον αριθμό των ηγούμενων; Η μελέτη του συγκεκριμένου γλωσσικού παράγοντα έχει στόχο την διερεύνηση της επίδρασης της συντακτικής θέσης και της αύξησης της πολυπλοκότητας καθώς και της επιβάρυνσης της μνήμης με επιπλέον στοιχεία.

Ερώτημα 4^ο: Θα επηρεάσει η απόσταση μεταξύ των σημείων αναφοράς και των αντωνυμικών στοιχείων την επίλυση της αναφοράς; Με την αύξηση της απόστασης ελέγχεται η επιβάρυνση της βραχύχρονης μνήμης και πως αυτή επιδρά στην επίλυση της αναφοράς, σε σύγκριση με την ύπαρξη περισσότερων ορισμάτων. Ειδικότερα, θα

εξεταστεί η επίδραση της αυξημένης απόστασης χωρίς την αύξηση των πιθανών ηγούμενων.

Με βάση τα παραπάνω ερωτήματα διαμορφώνονται οι παρακάτω υποθέσεις:

Υπόθεση 1^η: Σύμφωνα με όλα όσα έχουν υποστηριχθεί, η χρήση των δύο τύπων αναμένεται να επιδράσει στην επίλυση της αναφοράς, προκαλώντας διαφορετικές συμπεριφορές. Ειδικότερα, τα κενά υποκείμενα αναμένεται να συνδεθούν περισσότερο με τα υποκείμενα των κύριων προτάσεων, δηλαδή με όρους περισσότερο προσβάσιμους, που αποτελούν το κέντρο της προσοχής, αλλά και τα κειμενικά θέματα. Από την άλλη, οι επιλογές ηγούμενων για τα εκπεφρασμένα υποκείμενα δεν προβλέπεται να είναι τόσο ξεκάθαρες, μιας και είναι πιθανόν, με βάση προγενέστερα ευρήματα, να υπάρξουν τάσεις τόσο για τα αντικείμενα, όσο και για άλλους όρους της πρότασης.

Υπόθεση 2^η: Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, αναμένεται να εντοπιστούν διαφορετικές προτιμήσεις ανάλογα με την κατεύθυνση της αναφοράς. Ειδικότερα, με βάση τα ευρήματα των Tsimpli et al. (2004) για τα Ιταλικά, στην περίπτωση της οπίσθιας αναφοράς η επιλογή των εκπεφρασμένων αντωνυμιών για το αντικείμενο αναμένεται να είναι περισσότερο εμφανής απ' ό,τι οι προτιμήσεις των κενών αντωνυμιών. Από την άλλη, στην περίπτωση της πρόσθιας αναφοράς τα κενά υποκείμενα προβλέπεται να δείξουν μία σημαντική τάση προς τα υποκείμενα, με τα εκπεφρασμένα υποκείμενα να επιλέγουν κάποιο τρίτο όρο της πρότασης εκτός υποκειμένου και αντικειμένου. Ωστόσο, δεν υπάρχει πρόβλεψη με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία ως προς την αλληλεπίδραση της κατεύθυνσης της αναφοράς με τους υπόλοιπους γλωσσικούς παράγοντες, όπως ο αριθμός των πιθανών ηγούμενων και της απόστασης.

Υπόθεση 3^η: Η απόσταση μεταξύ των σημείων αναφοράς και των αναφορικών δεικτών, όταν η αντωνυμία είναι κενή, δεν αναμένεται να επηρεάσει τις επιλογές των συμμετεχόντων. Στηριζόμενοι στην άποψη των Torregrossa et al., (2015) και Kibrik (2011), ότι η απόσταση μεταξύ των δύο δεν θα επηρεαστεί όταν παρεμβάλλονται λιγότερες από 1 προτάσεις αλλά θα υπερισχύσει η ορισματική δομή, αλλά και στηριζόμενοι στην άποψη της Ariel (1991) και του Givón (1983) ότι, η απόσταση δεν υφίσταται όταν ο όρος είναι εξέχοντας, αναμένουμε ότι οι προβλέψεις επίλυσης θα είναι ίδιες με την Υπόθεση 1^η.

Δεδομένου ότι θα μελετηθούν και οι χρόνοι αντίδρασης των συμμετεχόντων δημιουργούνται οι ακόλουθες υποθέσεις:

Υπόθεση 4^η: Αναμένεται ότι θα υπάρξουν γρηγορότεροι χρόνοι αντίδρασης στην πρόσθια (εξαρτημένη - κύρια) απ' ότι στην οπίσθια αναφορά (κύρια - εξαρτημένη), σε όλες τις περιπτώσεις, εξαιτίας των απαιτήσεων που φαίνεται να δημιουργεί στον επεξεργαστή, καθώς η αντωνυμία στην πρόσθια προηγείται ιεραρχικά των πιθανών ηγούμενων. Ο επεξεργαστής θα προσπαθήσει να λύσει την αμφισημία όσο το δυνατόν γρηγορότερα, επιλέγοντας τον όρο που συναντά πρώτο.

Υπόθεση 5^η: Οι χρόνοι αντίδρασης στις προτάσεις με τα τρία πιθανά ηγούμενα έναντι των μακροσκελών προτάσεων των 2 πιθανών ηγούμενων αναμένεται να είναι υψηλότεροι, δεδομένου ότι εισάγεται ένας επιπλέον όρος πιθανός για την επίλυση, δημιουργώντας έτσι μεγαλύτερες απαιτήσεις στον επεξεργαστή. Ωστόσο, δεν υπάρχει αντίστοιχη βιβλιογραφική πρόβλεψη για αυτή την υπόθεση.

Υπόθεση 6^η: Οι χρόνοι αντίδρασης στα κενά υποκείμενα θα είναι χαμηλότεροι (άρα η αντίδραση γρηγορότερη) λόγω της βιβλιογραφικής έρευνας που θέλει τα κενά υποκείμενα να επιλέγουν πάντα τα υποκείμενα ως ηγούμενα τους, σε αντίθεση με τα εκπεφρασμένα που χαρακτηρίζονται από μια ελαστικότητα.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1 Συμμετέχοντες

Προκειμένου να μελετηθεί η επίλυση της αναφορικότητας στην Ελληνική, στο πείραμα συμμετείχε μία ομάδα Ελλήνων μονόγλωσσων ομιλητών, η οποία αποτελείται από 44 άτομα, 39 γυναίκες και 5 άντρες. Η ηλικία τους κυμαίνεται μεταξύ 19-25, ενώ όλοι είναι προπτυχιακοί φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, προσπαθώντας έτσι να διατηρηθεί το δείγμα όσο πιο ομοιογενές γίνεται.

2.2 Υλικό

Το είδος του πειράματος ήταν χρονομετρικό, αυτορυθμιζόμενης ανάγνωσης προτάσεων (self-paced reading) και διενεργήθηκε σε ηλεκτρονικό υπολογιστή με τη χρήση του λογισμικού E-Prime 3.0.

Τα φαινόμενα που εξετάστηκαν στο πείραμα ήταν τρία. Αρχικά, εξετάστηκε ο παράγοντας της κατεύθυνσης της αναφοράς (πρόσθια και οπίσθια), καθώς σύμφωνα με τη βιβλιογραφία το κάθε είδος δημιουργεί συγκεκριμένες απαιτήσεις στον επεξεργαστή και επομένως διαφορές ως προς την επίλυση. Συγκεκριμένα, ελέγχθηκε το κατά πόσο διαφέρει όταν το αντωνυμικό στοιχείο προηγείται των πιθανών ηγουμένων (πρόσθια αναφορά), σε σύγκριση με την αντίθετη περίπτωση όπου εμφανίζονται πρώτα τα ηγούμενα και ακολουθεί το αντωνυμικό στοιχείο (οπίσθια αναφορά). Έπειτα, εξετάστηκαν οι τάσεις επίλυσης όσον αφορά την παρουσία ή όχι του αντωνυμικού, καθώς σύμφωνα με προγενέστερες μελέτες οι προτιμήσεις των ομιλητών διαφοροποιούνται ανάλογα με το είδος του αντωνυμικού. Το εκπεφρασμένο ή μη αναφορικό υποκειμενικό στοιχείο βρισκόταν πάντοτε στην εξαρτημένη πρόταση, ενώ ανάλογα με την κατεύθυνση της αναφοράς, βρισκόταν είτε στη δεύτερη πρόταση (οπίσθια) είτε στην πρώτη (πρόσθια).

Ακόμα, ο αριθμός των πιθανών ηγούμενων, δύο και τρία, ήταν ένας από τους παράγοντες που εξετάστηκαν. Τα ηγούμενα ήταν πάντοτε ίδιου γένους, έτσι ώστε η επίλυση της αναφορικότητας να μην βασίζεται στα μορφολογικά συστατικά. Ο παράγοντας αυτός εξετάστηκε για να ελεγχθεί αν ο ομιλητής εμφανίζει τις ίδιες τάσεις επίλυσης ανεξάρτητα από τον αριθμό ηγούμενων. Τέλος, η απόσταση μεταξύ του αναφορικού στοιχείου και των ηγούμενων ήταν ο παράγοντας που εξετάστηκε για να διερευνηθεί η επίδραση του μήκους της πρότασης στην επεξεργασία της αναφοράς και στις επιλογές των ομιλητών επίλυσή της. Οι 'σύντομες' (short) προτάσεις ήταν της μορφής Υ-Ρ-Α-ΠροθΦ τύπου, ενώ αντίθετα οι 'μακροσκελείς' (longer) της μορφής Υ-Ρ-Α-ΠροθΦ (που δηλώνει πρόσωπο)-ΠροθΦ τύπου (βλ. Παράρτημα 2, σελ.77-78).

Οι βασικές προτάσεις που χρησιμοποιήθηκαν στο πείραμα ήταν δέκα (10). Αυτές αποτελούνταν από μία κύρια πρόταση και μία εξαρτημένη, στην οποία βρισκόταν το αναφορικό εκπεφρασμένο ή μη υποκειμενικό στοιχείο. Ειδικότερα, η κύρια είχε τη μορφή Υποκείμενο – Ρήμα – Αντικείμενο - ΠροθΦ τύπου (π.χ *Ο Πέτρος χαιρέτησε το νεαρό στο δρόμο*), με τα Υποκείμενα και τα Αντικείμενα να είναι πάντα οριστικά, ενώ η εξαρτημένη, που εισάγονταν με ένα χρονικό σύνδεσμο, αποτελούταν από ένα Υποκείμενο (προσωπική αντωνυμία ή κενό, *pro*) - Ρήμα- ΠροθΦ (π.χ *καθώς αυτός/pro γυρνούσε από τη δουλειά*). Ο σύνδεσμος των εξαρτημένων παρέμεινε χρονικός και στις δέκα προτάσεις. Ο λόγος για τον οποίο έγινε αυτό ήταν, καθότι η μεταβλητή του συνδέσμου και κατά πόσο μπορεί να επηρεάσει την επίλυση δεν αποτελούσε στόχο της παρούσας έρευνας. Τέλος, οι ΠροθΦ τόσο των κύριων όσο και των εξαρτημένων προτάσεων αποτελούνταν από τον ίδιο αριθμό συλλαβών ή διαφοροποιούνταν κατά +/-1 συλλαβή, ενώ ο συνολικός αριθμός

λέξεων σε κάθε πρόταση διατηρήθηκε σταθερός σε όλες τις συνθήκες, με εξαίρεση τις συνθήκες αυξημένου μήκους (με 2 ή 3 πιθανά ηγούμενα).

Για τη διερεύνηση των υπό εξέταση μεταβλητών και της αλληλεπίδρασής τους, οι προτάσεις παρουσιάστηκαν σε 12 εκδοχές / πειραματικές συνθήκες όπου κάθε συνθήκη περιλάμβανε 10 διαφορετικές προτάσεις, συνολικά 120 τελικές πειραματικές προτάσεις. Οι μεταβλητές που εξετάστηκαν ήταν:

- i. Κατεύθυνση αναφοράς: Οπίσθια (Backward) ή Πρόσθια (Forward) αναφορά. Οι προτάσεις αυτού του τύπου διέφεραν μόνο ως προς τη σειρά.
- ii. Η παρουσία κενού (*pro*) ή εκπεφρασμένου (*αυτός/αυτή*) αναφορικού υποκειμενικού στοιχείου.
- iii. Ο αριθμός των ηγούμενων στοιχείων: δύο ή τρία υποψήφια ηγούμενα για την επίλυση της αναφορικότητας.
- iv. Μήκος πρότασης/ απόσταση ηγούμενων-αναφορικής έκφρασης: σύγκριση 'σύντομων' (*short*) έναντι 'μακροσκελών' (*longer*) προτάσεων.

Ακολουθούν παραδείγματα των κατηγοριών / υποσυνθηκών που προέκυψαν μετά από τον συνδυασμό των παραπάνω μεταβλητών.

1^ο είδος: Οπίσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / σύντομη (x10)

π.χ Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο, καθώς γυρνούσε από τη δουλειά.

2^ο είδος: Πρόσθια αναφορά / 2 ηγούμενα/ κενό υποκείμενο / σύντομη (x10)

Π.χ Καθώς γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο.

3^ο είδος: Οπίσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / σύντομη (x10)

Π.χ Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο, καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά.

4^ο είδος: Πρόσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / σύντομη (x10)

Π.χ Καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο.

5^ο είδος: Οπίσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

Π.χ Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τον φίλο του στο δρόμο, καθώς γυρνούσε από τη δουλειά.

6^ο είδος: Πρόσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

Π.χ Καθώς γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τον φίλο του στο δρόμο.

7^ο είδος: Οπίσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

Π.χ Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με το φίλο του στο δρόμο, καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά.

8^ο είδος: Πρόσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής.

Π.χ Καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τον φίλο του στο δρόμο.

9^ο είδος: Οπίσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

Π.χ Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τη φίλη του στο δρόμο, καθώς γυρνούσε από τη δουλειά.

10^ο είδος: Πρόσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

Π.χ Καθώς γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τη φίλη του στο δρόμο.

11^ο είδος: Οπίσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

Π.χ Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τη φίλη του στο δρόμο, καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά.

12^ο είδος: Πρόσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

Π.χ Καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τη φίλη του στο δρόμο.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η φυσικότητα των πειραματικών προτάσεων, διενεργήθηκε έλεγχος αποδεκτότητας των προτάσεων μέσω ηλεκτρονικής φόρμας Google, η οποία κοινοποιήθηκε διαδικτυακά πριν την διεξαγωγή του κυρίως πειράματος, σε 35 ομιλητές της ελληνικής, οι οποίοι είναι προπτυχιακοί φοιτητές πανεπιστημίου και οι οποίοι δεν συμμετείχαν στο τελικό πείραμα. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να βαθμολογήσουν τις προτάσεις από το 1 (καθόλου φυσική) μέχρι το 5 (απόλυτα φυσική). Με βάση τα αποτελέσματα του ελέγχου αποδεκτότητας, όσες προτάσεις βαθμολογήθηκαν από 3 και χαμηλότερα (συνολικά 30), απορρίφθηκαν και αντικαταστάθηκαν. Ο έλεγχος αποδεκτότητας επαναλήφθηκε στις νέες προτάσεις, έτσι ώστε να διασφαλιστεί υψηλή αποδεκτότητα όλων των προτάσεων που χρησιμοποιήθηκαν στο τελικό πείραμα.

2.3 Διαδικασία

Το χρονομετρικό πείραμα διεξήχθη, όπως προαναφέρθηκε, με το λογισμικό E-Prime, και η διαδικασία για την διεκπεραίωσή του ήταν πολύ συγκεκριμένη.

Τα 12 είδη των προτάσεων, συνολικά 120 πειραματικές προτάσεις, παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες σε τυχαία σειρά μορφή τεμαχίων (segments), όπου το εκάστοτε τεμάχιο μπορεί να αποτελούνταν είτε από μια ΟΦ ή ΠροθΦ, είτε από το Ρήμα ή το χρονικό σύνδεσμο. Οι συμμετέχοντες έβλεπαν σε οθόνη Η/Υ ένα τεμάχιο της πρότασης και καλούνταν να πιέσουν το πλήκτρο SPACE ώστε να εμφανιστεί το επόμενο, μέχρι να ολοκληρωθεί η πρόταση.

Π.χ Ο Πέτρος / χαιρέτησε / τον νεαρό / με τη φίλη του / στο δρόμο, / καθώς / γυρνούσε / από τη δουλειά.

Όταν οι συμμετέχοντες διάβαζαν και το τελευταίο τεμάχιο της πειραματικής πρότασης ακολουθούσε μία ερώτηση κατανόησης της πρότασης που προηγήθηκε, με τις πιθανές απαντήσεις να έπονται. Η ερώτηση αφορούσε πάντα στην εξαρτημένη πρόταση με σκοπό να ελεγχθεί το αντικείμενο αναφοράς του υποκειμενικού στοιχείου.

Π.χ Ποιος γυρνούσε από τη δουλειά;

Οι ομιλητές είχαν στην διάθεσή τους τέσσερις πιθανές απαντήσεις, οι οποίες αφορούσαν στην ερμηνεία της αναφοράς και στο πληκτρολόγιο αντιστοιχούσαν στα γράμματα A, L, Z, M. Ανάλογα με το είδος της πρότασης οι πιθανές απαντήσεις διαφοροποιούνταν. Συγκεκριμένα, εάν η πρόταση αποτελούνταν από δύο πιθανά ηγούμενα για την επίλυση της αναφορικότητας τότε οι διαθέσιμες απαντήσεις ήταν:

Π.χ -Ο Πέτρος χαιρέτησε το νεαρό στο δρόμο, καθώς γυρνούσε από τη δουλειά.

-Ποιος γυρνούσε από τη δουλειά;

A= Ο Πέτρος (Υποκ.κύριας)

L=Ο νεαρός (Αντικ. κύριας)

Z= Κάποιος άλλος (Άλλο 1)

M= Κανείς (Άλλο 2)

Εάν τα πιθανά ηγούμενα ήταν τρία τότε οι απαντήσεις διαμορφώνονταν ως εξής:

Π.χ -Ο Πέτρος χαιρέτησε το νεαρό με το φίλο του στο δρόμο καθώς γυρνούσε από τη δουλειά.

-Ποιος γυρνούσε από τη δουλειά;

A= Ο Πέτρος (Υποκ.κύριας)

L= Ο νεαρός (Αντικ.κύριας)

Z= Ο φίλος του (Ηγουμ.3)

M= Κάποιος άλλος (Άλλο)

Έτσι, αναλόγως την απάντηση που ήθελαν οι συμμετέχοντες να δώσουν στην ερώτηση, πατούσαν και το ανάλογο πλήκτρο. Οι επιλογές του 'Κάποιος άλλος' και 'Κανείς'

εξετάστηκαν ως εξωτερικές αναφορές, καθότι δεν υπάρχει κάποιος ξεκάθαρος διαχωρισμός μεταξύ των δύο.

Τα πειράματα των ομιλητών έλαβαν χώρα στο Εργαστήριο Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κατά το ακαδημαϊκό έτος 2018-2019, σε διάστημα δύο εβδομάδων. Πριν την εκκίνηση του πειράματος οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να διαβάσουν και να υπογράψουν τη φόρμα συγκατάθεσης του πειράματος (βλ. Παράρτημα 1, σελ. 75), η οποία τους ενημέρωνε σχετικά με την τήρηση των όρων του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (GDPR). Επισημαίνεται πως κατέστη σαφές από την ερευνήτρια προς τους συμμετέχοντες ότι λαμβάνεται υπόψη η προσωπική εκτίμηση του καθενός ως προς την πιθανή απάντηση κάθε πρότασης, καθότι δεν υφίσταται σωστή και λανθασμένη απάντηση.

2.4 Επεξεργασία Δεδομένων και Αναλύσεις

Μετά το πέρας της συλλογής των δεδομένων, τα αποτελέσματα κωδικοποιήθηκαν σε αρχεία excel και τα δεδομένα αναλύθηκαν στατιστικά μέσω του προγράμματος SPSS v23.0, ένα από τα πιο δημοφιλή και ευέλικτα στατιστικά πακέτα για την ανάλυση ποσοτικών ερευνών.

Οι συγκρίσεις, οι οποίες έγιναν αφορούσαν την μελέτη της κάθε μεταβλητής. Οι μεταβλητές που εξετάστηκαν είναι οι εξής: τα κενά σε αντιδιαστολή με τα εκπεφρασμένα υποκείμενα, η κατεύθυνση της αναφοράς (πρόσθια - οπίσθια αναφορά), αριθμός ηγούμενων (2 και 3) και τέλος, η απόσταση μεταξύ των πιθανών ηγούμενων και των δεικτών αναφορικότητας. Ο συνδυασμός των παραπάνω μεταβλητών δημιούργησε τις 12 κατηγορίες προτάσεων (βλ. σελ. 36), με τις οποίες εξετάστηκαν οι αλληλεπιδράσεις των μεταβλητών υπό εξέταση. Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκαν 3 ζεύγη αλληλεπίδρασης.

Αρχικά το πρώτο ζεύγος, περιλαμβάνει συγκρίσεις μεταξύ της κατεύθυνσης της αναφοράς και της παρουσίας ή όχι αντωνυμικού στοιχείου. Το συγκεκριμένο ζεύγος εξετάστηκε ξεχωριστά για τις σύντομες και για τις μακροσκελείς προτάσεις. Το επόμενο ζεύγος ήταν η κατεύθυνση της αναφοράς σε συνδυασμό με τον αριθμό των ηγούμενων. Έγινε σύγκριση προτάσεων που είχαν τρία πιθανά ηγούμενα ως σημεία αναφοράς με προτάσεις με δύο πιθανά ηγούμενα, οι οποίες ήταν της μακροσκελούς μορφής, δηλαδή με έναν παραπάνω προτασιακό όρο που δεν αποτελούσε όμως πιθανό ηγούμενο, ώστε να εξασφαλιστεί το ίσο μήκος των προτάσεων στις δύο συνθήκες. Ακόμα, και τα δύο είδη προτάσεων μελετήθηκαν μόνο στις περιπτώσεις όπου το αναφορικό υποκείμενο της δευτερεύουσας ήταν εκπεφρασμένο. Ο λόγος ήταν, ότι στην περίπτωση των προτάσεων με δύο ηγούμενα με κενό το υποκειμενικό στοιχείο της δευτερεύουσας, δεδομένου ότι δεν υπήρχαν φ-χαρακτηριστικά στο υποκείμενο για να ευνοηθεί η επιλογή συγκεκριμένου γένους έναντι κάποιου άλλου, ο τρίτος όρος, διαφορετικού γένους, γινόταν πιθανό ηγούμενο, με αποτέλεσμα να αλλάζει η κατηγορία των προτάσεων από δύο όρους ως πιθανά ηγούμενα σε τρία. Το τελευταίο ζεύγος μεταβλητών που συσχετίστηκαν αποτελούσε το είδος της αναφοράς σε συνδυασμό με την απόσταση. Το ζεύγος αυτό απαρτιζόταν από τις προτάσεις με δύο πιθανά ηγούμενα στην σύντομη και στη μακροσκελή τους μορφή, σε πρόσθια και οπίσθια αναφορά. Και σε αυτή την περίπτωση οι προτάσεις εξετάστηκαν μόνο με το αντωνυμικό της δευτερεύουσας εκπεφρασμένο, για τον ίδιο λόγο που έγινε και με το προηγούμενο ζεύγος.

Τέλος, οι αναλύσεις περιλαμβάνουν τους χρόνους αντίδρασης στα κρίσιμα σημεία της πρότασης (αναφορικό στοιχείο, ρήμα εξαρτημένης), στο τέλος της πρότασης (συνολικός χρόνος), καθώς και τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων ως προς τα

ηγούμενα, δηλαδή τις επιλογές τους στην τελική ερώτηση. Τα τεστ που χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή στατιστικά σημαντικών διαφορών στους χρόνους αντίδρασης ήταν τα General Linear Models (GLM), ακολουθούμενα από συγκρίσεις Bonferroni, για να εξεταστούν οι διαφορές μεταξύ των διαφορετικών μεταβλητών, ενώ η στατιστική σημαντικότητα τέθηκε στο $p=0.05$. Για τον υπολογισμό των ποσοστών των επιλογών ως προς τα ηγούμενα χρησιμοποιήθηκαν οι πίνακες εισόδου (crosstabs), ενώ για τη μέτρηση της στατιστικής σημαντικότητας μεταξύ των συνθηκών χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό κριτήριο χ τετράγωνο (chi square). Για τις επιμέρους συγκρίσεις και την εύρεση στατιστικής σημαντικότητας εντός των επιλογών ίδιας συνθήκης, χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο λογιστικής παλινδρόμησης (multinomial logistics regression).

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της πειραματικής μελέτης που διεξήχθη, καθώς και τα ευρήματα των στατιστικών αναλύσεων που πραγματοποιήθηκαν. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι αλληλεπιδράσεις των υπό εξέταση μεταβλητών δημιούργησαν 3 ζεύγη. Το πρώτο ζεύγος, περιλαμβάνει συγκρίσεις μεταξύ της κατεύθυνσης της αναφοράς και της παρουσίας ή όχι αντωνυμικού στοιχείου. Το επόμενο ζεύγος ήταν η κατεύθυνση της αναφοράς σε συνδυασμό με τον αριθμό των ηγούμενων και το τελευταίο ζεύγος μεταβλητών που συσχετίστηκαν αποτελούσε την κατεύθυνση της αναφοράς σε συνδυασμό με την απόσταση. Οι αναλύσεις περιλαμβάνουν τους χρόνους αντίδρασης στα κρίσιμα σημεία της πρότασης, δηλαδή στο αναφορικό στοιχείο (κενό ή εκπεφρασμένο), στο ρήμα της εξαρτημένης και τέλος στο συνολικό χρόνο της πρότασης. Τέλος, περιλαμβάνονται και τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων ως προς τα ηγούμενα, δηλαδή τις επιλογές τους στην τελική ερώτηση.

3.1 Χρόνοι Αντίδρασης

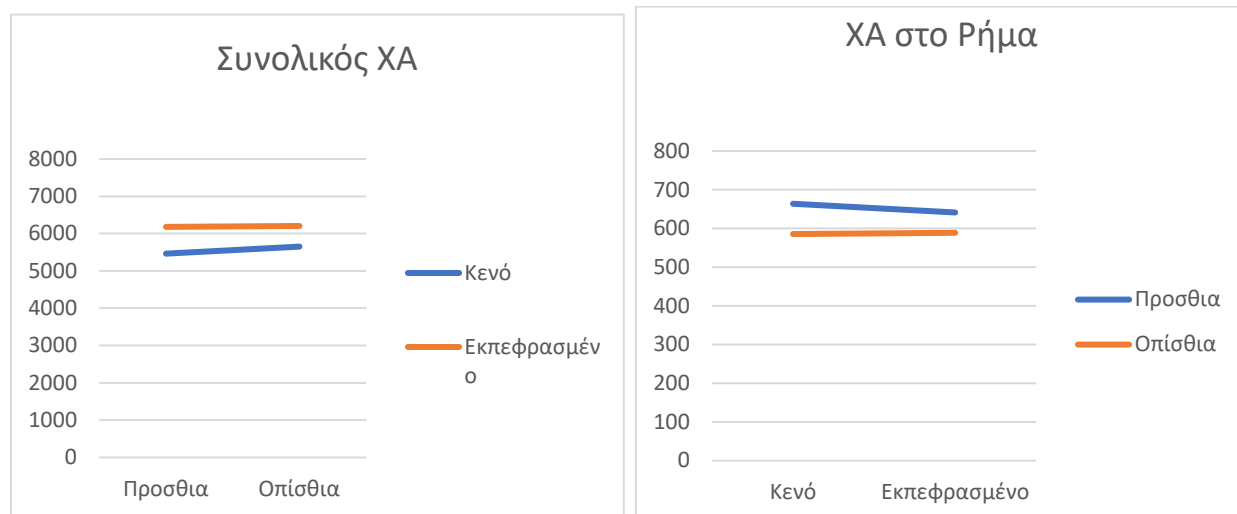
3.1.1 Ζεύγος 1^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * παρουσία αντωνυμικού στοιχείου

Σύντομες προτάσεις

Η ανάλυση συμπεριλαμβάνει το είδος της αναφοράς, δηλαδή αν το αντωνυμικό στοιχείο έπονταν των σημείων αναφοράς ή αν προηγούνταν, σε συνδυασμό με το είδος του υποκειμένου, κενού ή εκπεφρασμένου. Ακολουθούν τα αποτελέσματα για τις σύντομες προτάσεις:

Γράφημα 1. *Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Οπισθ/Πρόσθ) * Είδος υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο)*

Γράφημα 2. ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Οπισθ/Πρόσθ) * Είδος υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο)

Γράφημα 1

Γράφημα 2.

Μεταξύ της πρόσθιας και οπίσθιας αναφοράς, στις περιπτώσεις όπου το αντωνυμικό ήταν κενό δεν παρατηρήθηκε καμία στατιστικά σημαντική διαφορά ($F(1)=0.329$, $p=.568$), κάτι που ίσχυε και στις περιπτώσεις στις οποίες το αντωνυμικό ήταν εκπεφρασμένο ($F(1)=0.050$, $p=.942$). Εκτός από τις μετρήσεις του συνολικού χρόνου αντίδρασης, εξετάστηκαν και οι χρόνοι αντίδρασης στο ρήμα της δευτερεύουσας που έπονταν του κενού/εκπεφρασμένου υποκειμένου. Ωστόσο, ούτε σε αυτή την περίπτωση βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ της κατεύθυνσης της αναφοράς. ($F(1)=1.999$, $p=.161$ για τα κενά και $F(1)=0.327$, $p=.327$ για τα εκπεφρασμένα).

Έπειτα, η κάθε μεταβλητή μελετήθηκε ξεχωριστά προκειμένου να εξεταστεί αν υπάρχουν διαφορές εντός των μεταβλητών στις περιπτώσεις όπου υπήρχε ή απουσίαζε το αντωνυμικό στοιχείο. Ειδικότερα, οι χρόνοι αντίδρασης των συμμετεχόντων στην περίπτωση της *πρόσθιας* αναφοράς, έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές τόσο στους

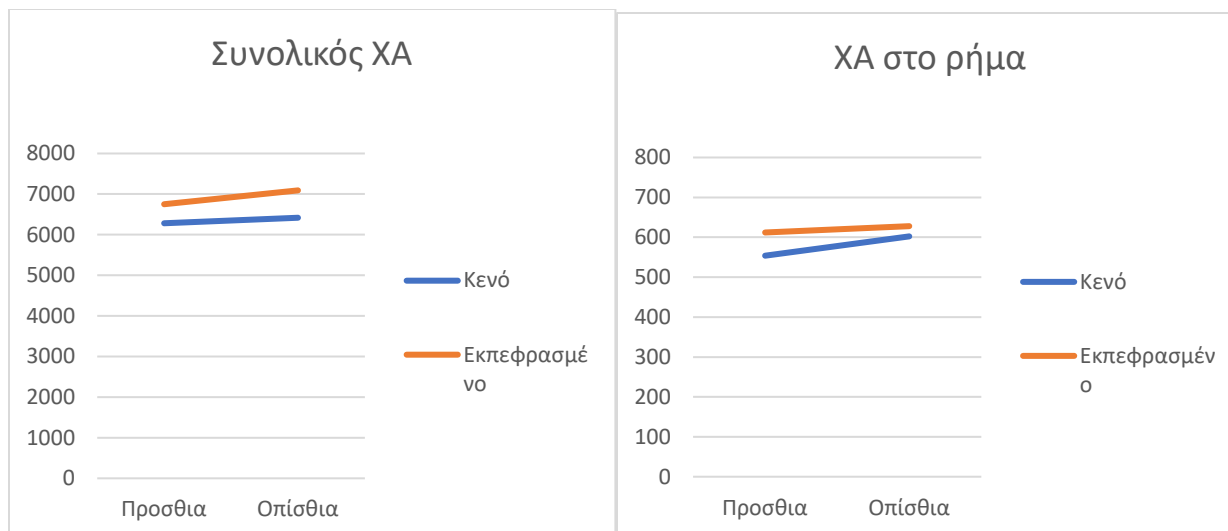
συνολικούς χρόνους αντίδρασης ($F(1)=5.247$ και $p=.024$) όσο και στους χρόνους αντίδρασης του ρήματος της δευτερεύουσας ($F(1)=8.604$ και $p=.004$). Στην πρώτη περίπτωση (στους συνολικούς ΧΑ), οι συμμετέχοντες φάνηκε να αντιδρούν γρηγορότερα στις προτάσεις στις οποίες το αντωνυμικό ήταν κενό, το οποίο πιθανόν οφείλεται στο ότι οι προτάσεις αυτές είχαν μικρότερο μήκος κατά έναν όρο, ενώ στην δεύτερη περίπτωση (ΧΑ στο ρήμα) ήταν γρηγορότεροι στις προτάσεις με εκπεφρασμένο το αναφορικό υποκείμενο. Η ανάλυση στην *οπίσθια* αναφορά στις παραπάνω περιπτώσεις δεν έδειξε καμία σημαντική διαφορά μεταξύ των προτάσεων.

Μακροσκελείς προτάσεις

Όπως αναφέρθηκε ήδη, οι προτάσεις αυτού του είδους αποτελούνταν από τρία πιθανά ηγούμενα ως σημεία αναφοράς, με τα είδη των συγκρίσεων να είναι ίδια με αυτά των σύντομων προτάσεων.

Γράφημα 3. *Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Προσθ / Οπίσθ) * Είδος Υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο)*

Γράφημα 4. *ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Προσθ / Οπίσθ) * Είδος Υποκειμένου (Κενό/Εκπεφρασμένο)*

Γράφημα 3.

Γράφημα 4.

Μεταξύ των ειδών της αναφοράς στην περίπτωση όπου το αντωνυμικό ήταν εκπεφρασμένο, δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στο συνολικό ΧΑ ($F(1)=0,763, p=.385$), κάτι που ίσχυσε και στην περίπτωση κατά την οποία το αντωνυμικό ήταν κενό ($F(1)=0,867, p=.672$). Το ίδιο φάνηκε να ισχύει και στην περίπτωση μέτρησης του ΧΑ στο ρήμα ($F(1)= 1.767, p=.187$ για τα κενά, $F=0,125, p=.724$ για τα εκπεφρασμένα).

Έπειτα, ακολούθησε η μελέτη εντός μεταβλητών, με την παρουσία ή μη του αντωνυμικού στοιχείου, με τις μετρήσεις να μην δείχνουν πουθενά στατιστικά σημαντικές διαφορές. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της *οπίσθιας* αναφοράς, όσον αφορά το συνολικό ΧΑ, παρά το ότι οι τιμές ήταν αρκετά κοντά, ωστόσο δεν έδειξαν σημαντικές τάσεις ($F(1)=3,208, p=.077$). Το ίδιο φάνηκε να ισχύει και για τις μετρήσεις και στο ρήμα της εξαρτημένης ($F(1)= 0.306, p=.581$). Όσον αφορά την περίπτωση της *πρόσθιας* αναφοράς τα αποτελέσματα φάνηκε να μην δείχνουν κάποια σημαντική τάση ούτε στο συνολικό ΧΑ ($F(1)= 1,602, p=.209$) ούτε στο ρήμα ($F(1)= 2,091, p=.152$).

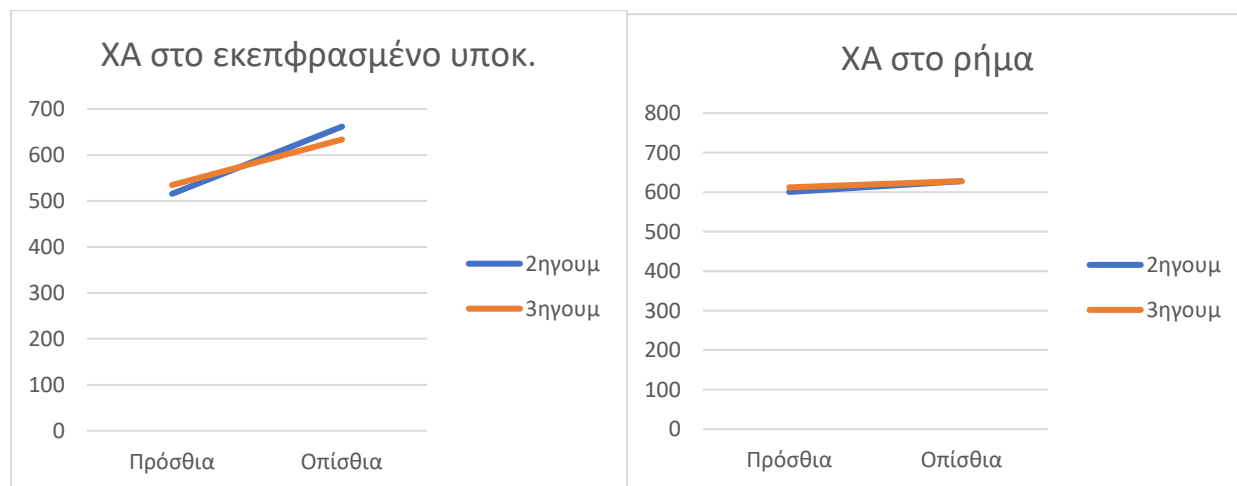
3.1.2 Ζεύγος 2^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * Αριθμός ηγουμένων

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το συγκεκριμένο ζεύγος αποτελούνταν από προτάσεις με δύο και τρία πιθανά ηγούμενα, με στόχο να εξεταστούν τυχόν διαφορές επίλυσης ανάλογα με τον αριθμό των ηγουμένων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση αναλύθηκαν και οι ΧΑ στην αντωνυμία μιας και όλες οι προτάσεις είχαν εκπεφρασμένο υποκείμενο.

Γράφημα 5. ΧΑ στο εκπεφρασμένο υποκείμενο: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ / Οπίσθ) * Αριθμός ηγουμένων (2/3)

Γράφημα 6: ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ / Οπίσθ) * Αριθμός ηγουμένων (2/3)

Γράφημα 7: Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ / Οπίσθ) * Αριθμός ηγουμένων (2/3)

Γράφημα 5.

Γράφημα 6.

Γράφημα 7.

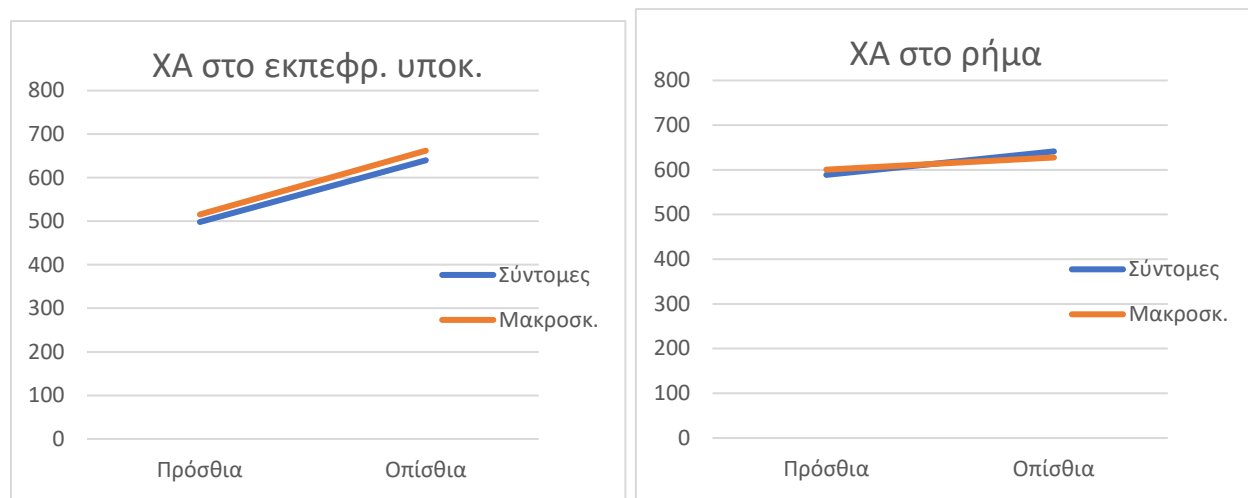
Μεταξύ πρόσθιας και οπίσθιας αναφοράς βρέθηκαν ποσοστά σχεδόν δηλωτικά στατιστικά σημαντικών διαφορών στους ΧΑ του εκπεφρασμένου υποκειμένου στις περιπτώσεις όπου τα πιθανά ηγούμενα ήταν δύο ($F(1)= 3,651, p=.059$), με την πρόσθια αναφορά να είναι γρηγορότερη, κάτι ωστόσο, που δεν παρατηρήθηκε στην περίπτωση όπου τα πιθανά ηγούμενα ήταν τρία ($F(1)=2.510 p=.117$). Στατιστικά σημαντικές διαφορές δεν εντοπίστηκαν ούτε στους ΧΑ στο ρήμα μεταξύ των δύο κατευθύνσεων ($F(1)= 0.347 p=.558$ για τα δύο ηγούμενα και $F(1)= 0,125 p=.724$ για τα 3 ηγούμενα) ούτε και στο συνολικό ΧΑ ($F(1)= 0,763 p=.385$ για τα τρία ηγούμενα και $F(1)= 2,071 p=.154$ για τα δύο ηγούμενα). Περαιτέρω μελέτη εντός μεταβλητών (εντός πρόσθιας και εντός οπίσθιας) δεν έδειξαν καμία στατιστικά σημαντική τάση ούτε στους συνολικούς ΧΑ, στο εκπεφρασμένο αντωνυμικό τύπο, ούτε και στο ρήμα.

3.1.3 Ζεύγος 3^ο : Κατεύθυνση αναφοράς * Απόσταση

Οι προτάσεις που εξετάστηκαν στο συγκεκριμένο ζεύγος, όπως αναφέρθηκε ήδη, ήταν αυτές με δύο πιθανά ηγούμενα στις δύο διαφορετικές τους δομές (σύντομες και μακροσκελείς) με εκπεφρασμένο τον αντωνυμικό τύπο.

Γράφημα 8. Συνολικός ΧΑ: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ / Οπίσθ) * Απόσταση (Σύντομες / Μακροσκ.)

Γράφημα 9. ΧΑ στο Ρήμα: Κατεύθυνση αναφοράς (Πρόσθ/Οπίσθ) * Απόσταση (Σύντομες/Μακροσκ.)

Γράφημα 8.

Γράφημα 9.

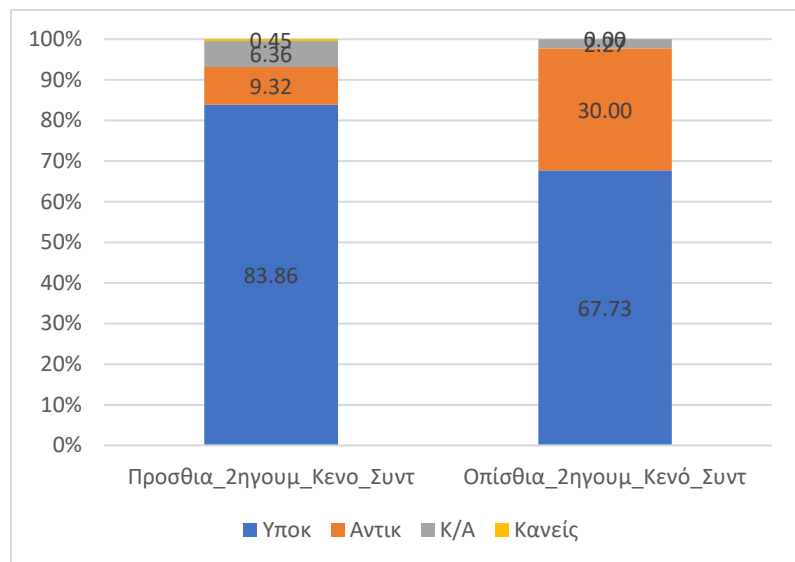
Στατιστικά σημαντικές διαφορές εντοπίστηκαν μεταξύ πρόσθιας και οπίσθιας αναφοράς στους ΧΑ στον εκπεφρασμένο αντωνυμικό στις σύντομες προτάσεις ($F(1)9.045, p=.003$), με την πρόσθια αναφορά να έχει χαμηλότερους ΧΑ (άρα γρηγορότερη αντίδραση), ενώ σχεδόν δηλωτικοί ήταν και οι ΧΑ στις μακροσκελείς προτάσεις, με την πρόσθια αναφορά να έχει και πάλι χαμηλότερους ΧΑ ($F(1)3,651, p=.059$). Οι μετρήσεις στους ΧΑ στο ρήμα δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές σε καμία συνθήκη, όπως επίσης και περαιτέρω αναλύσεις εντός μεταβλητών. Οι συνολικοί ΧΑ δεν λήφθηκαν υπόψιν στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθότι οι μακροσκελείς προτάσεις περιέχουν έναν όρο παραπάνω και επομένως οι ΧΑ θα ήταν υψηλότεροι.

Περαιτέρω αναλύσεις εντός κατευθύνσεων δεν έδειξε στατιστικά σημαντικές τάσεις πουθενά.

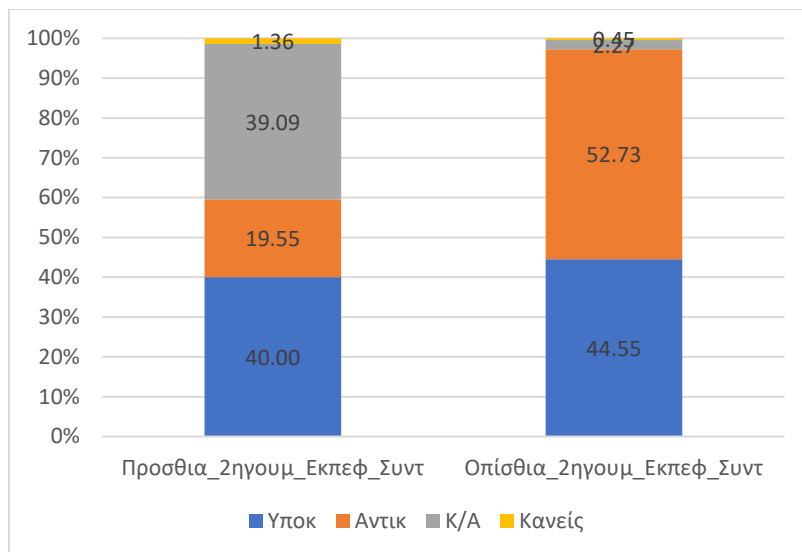
3.2 Προτιμήσεις

Σε αυτό το μέρος θα παρουσιαστούν οι επιλογές των συμμετεχόντων, ως προς τα ηγούμενα των αναφορικών εκφράσεων σε κάθε συνθήκη, δηλαδή ποιο ήταν το στοιχείο με το οποίο επέλεξαν να επιλύσουν την αναφορά. Τα διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζουν μια σύγκριση μεταξύ προτάσεων με κενό (Διαγρ. 1) και εκπεφρασμένο (Διαγρ. 2) υποκείμενο ως προς τις επιλογές ηγουμένων σε πρόσθια και οπίσθια αναφορά με δύο πιθανά ηγούμενα.

Διάγραμμα 1. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (2 ηγούμενα, κενό υποκείμενο, σύντομες)

Διάγραμμα 2. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (2 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο, σύντομες)

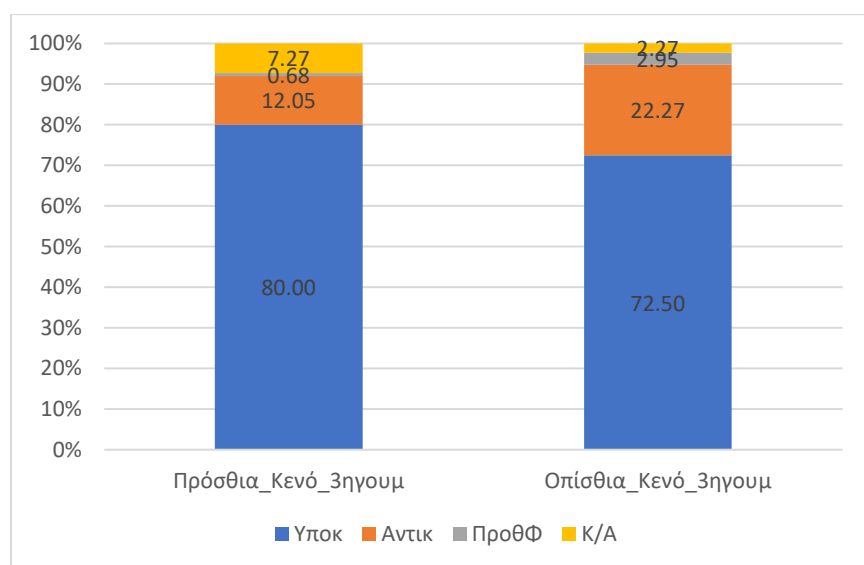
Βλέποντας συγκριτικά τα δύο γραφήματα παρατηρούμε ότι οι επιλογές των συμμετεχόντων διαφοροποιούνται τόσο ανάλογα με την κατεύθυνση της αναφοράς, όσο και με το είδος του αντωνυμικού. Στην περίπτωση του κενού αντωνυμικού και στις δύο κατευθύνσεις αναφοράς, οι συμμετέχοντες φάνηκε να επιλέγουν σε κάθε περίπτωση το υποκείμενο σε ποσοστά δηλωτικά σημαντικών τάσεων ($p=.000$). Αντιθέτως, στην περίπτωση του εκπεφρασμένου αντωνυμικού, οι προτιμήσεις διαφοροποιούνται μεταξύ των κατευθύνσεων αναφοράς, με το αντικείμενο να επιλέγεται σε μεγαλύτερα ποσοστά από το υποκείμενο στην οπίσθια αναφορά, ενώ στην πρόσθια αναφορά η εξωτερική αναφορά φτάνει ποσοστά επιλογής όμοια με αυτά του υποκειμένου, αφήνοντας το αντικείμενο (το δεύτερο πιθανό ηγούμενο) σε τρίτη θέση. Σε κάθε περίπτωση οι επιλογές είναι στατιστικά σημαντικές ($p=.000$).

Αναλύσεις ως προς το είδος του αντωνυμικού (κενού – εκπεφρασμένου) έδειξαν διαφορές τόσο στην περίπτωση της οπίσθιας όσο και της πρόσθιας αναφοράς. Στις προτάσεις με *πρόσθια* αναφορά το Υποκείμενο επιλέχθηκε σημαντικά περισσότερες φορές στη συνθήκη του κενού απ' ότι στη συνθήκη του εκπεφρασμένου ($p=.000$)

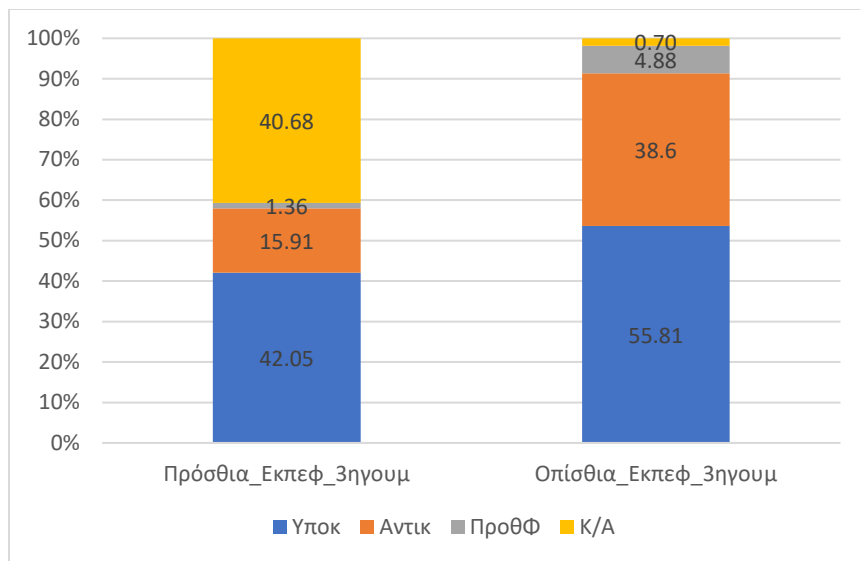
υποκειμένου, ενώ στην οπίσθια αναφορά το αντικείμενο επιλέχθηκε στατιστικά συχνότερα στη συνθήκη του εκπεφρασμένου από αυτή του κενού ($p=.000$).

Τα επόμενα Διαγράμματα παρουσιάζουν μία σύγκριση μεταξύ των προτάσεων με κενό (Διαγρ. 3) και εκπεφρασμένο (Διαγρ. 4) υποκείμενο ως προς τις επιλογές ηγούμενων σε πρόσθια και οπίσθια αναφορά με τρία πιθανά ηγούμενα.

Διάγραμμα 3. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (3 ηγούμενα, κενό υποκείμενο, μακροσκελείς)

Διάγραμμα 4. Πρόσθια έναντι Οπίσθιας αναφοράς (3 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο, μακροσκελείς)

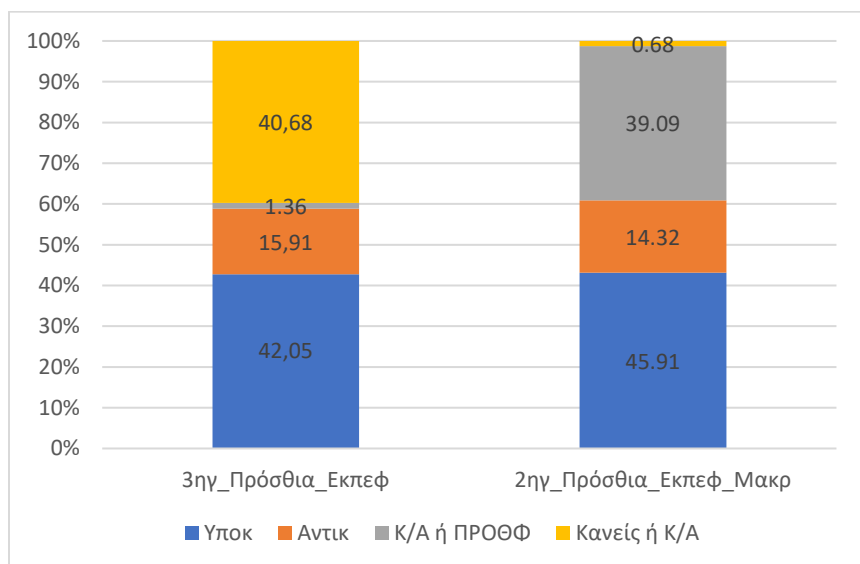

Βλέποντας το Διάγραμμα 3, παρατηρούμε ότι το υποκείμενο προτιμήθηκε στατιστικά περισσότερες φορές απ' ότι το αντικείμενο, τόσο στην περίπτωση της πρόσθιας (80.0%) όσο και στην περίπτωση της οπίσθιας αναφοράς (72,5%) ($p=.000$). Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και στη συνθήκη των εκπεφρασμένων υποκειμένων (Διαγρ. 4), όπου το υποκείμενο αποτελούσε εξίσου την πρώτη επιλογή και στις δύο κατευθύνσεις αναφοράς σε στατιστικά σημαντικά ποσοστά ($p=.000$), με την δεύτερη επιλογή να διαφοροποιείται αναλόγως κατεύθυνσης αναφοράς. Η εξωτερική αναφορά φαίνεται να προτιμήθηκε σε σημαντικά ποσοστά (40.6%) στην πρόσθια αναφορά και το αντικείμενο στην οπίσθια αναφορά (37,7%).

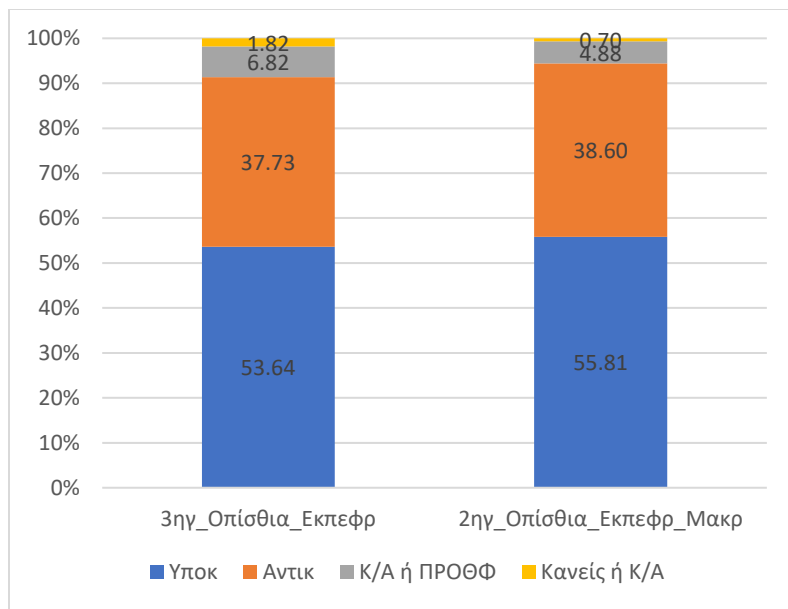
Περαιτέρω αναλύσεις ως προς το είδος του αντωνυμικού (κενού – εκπεφρασμένου) έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές τόσο εντός πρόσθιας ($\chi^2=158.743$, $p=.000$) όσο και εντός οπίσθιας αναφοράς ($\chi^2=39.537$, $p=.000$). Σε όλες τις περιπτώσεις το υποκείμενο φάνηκε να κατέχει την πρώτη θέση στις προτιμήσεις, με ενδιαφέρουσα την επιλογή για τον εξωπροτασιακό όρο στην πρόσθια αναφορά. Σε κάθε περίπτωση οι διαφορές μεταξύ των επιλογών ήταν στατιστικά σημαντικές ($p=.000$).

Τα Διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζουν τη σύγκριση μεταξύ των 2 και 3 ηγουμένων σε πρόσθια και οπίσθια αναφορά, με εκπεφρασμένο το υποκείμενο και τις προτάσεις με τα 2 πιθανά ηγούμενα να είναι της μακροσκελούς μορφής.

Διάγραμμα 5. 2 έναντι 3 ηγουμένων (Πρόσθια αναφορά, εκπεφρασμένο υποκείμενο, μακροσκελείς).

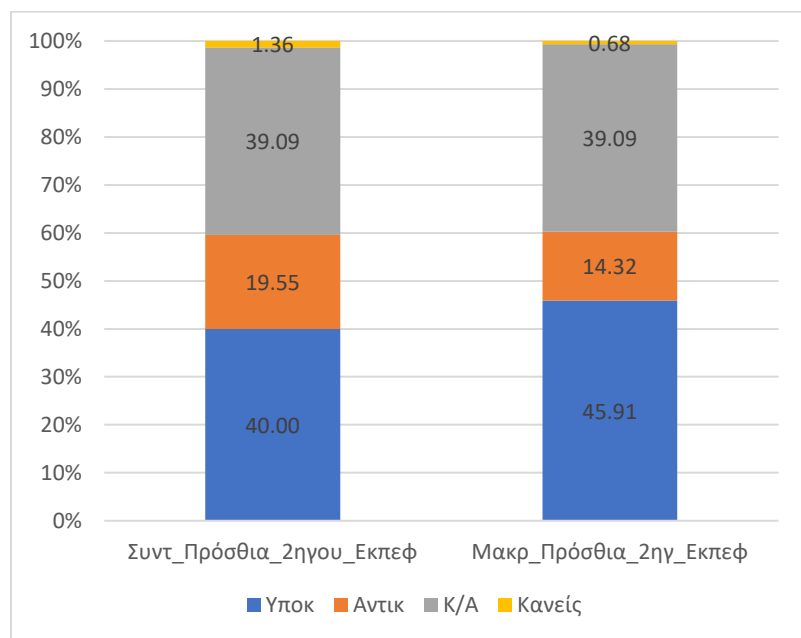
Διάγραμμα 6. 2 έναντι 3 ηγουμένων (Οπίσθια αναφορά, εκπεφρασμένο υποκείμενο, μακροσκελείς)

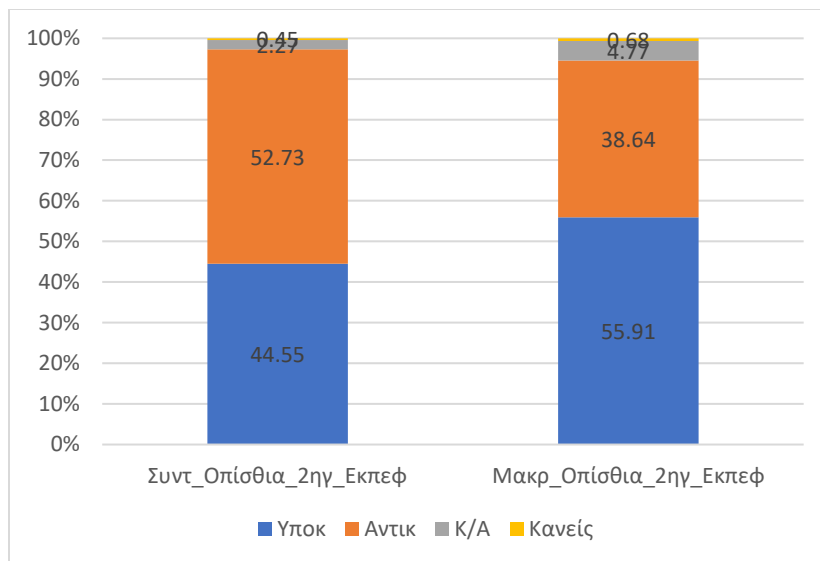
Βλέποντας συγκριτικά τα Διαγράμματα παρατηρούμε ότι, τόσο στην πρόσθια (Διαγρ. 5) όσο και στην οπίσθια (Διαγρ. 6) αναφορά, το υποκείμενο κατείχε την πρώτη θέση στις προτιμήσεις των συμμετεχόντων. Η μόνη διαφορά παρατηρείται στην περίπτωση της πρόσθιας αναφοράς, όπου το υποκείμενο επιλέχθηκε στατιστικά περισσότερες φορές από τους υπόλοιπους όρους ($p=.000$), κάτι που δεν εντοπίζεται στην οπίσθια αναφορά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η προτίμηση του εξωπροτασιακού όρου και στις δύο συνθήκες (2 και 3). Από την άλλη, οι προτιμήσεις μεταξύ των κατευθύνσεων αναφοράς έδειξαν διαφορετικές τάσεις. Στην περίπτωση της πρόσθιας αναφοράς, τη δεύτερη θέση στις πρότασης τόσο με τα 3 όσο και με τα 2 πιθανά ηγούμενα κατείχε μία εξωτερική αναφορά, σε αντίθεση με την οπίσθια αναφορά όπου το αντικείμενο επιλέχθηκε σε μεγάλα ποσοστά και στις δύο περιπτώσεις πιθανών ηγουμένων, με τις επιλογές αυτές ωστόσο, να μην στατιστικά σημαντικές. ($p=.901$).

Τα Διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζουν τη σύγκριση μεταξύ των σύντομων και των μακροσκελών προτάσεων με 2 πιθανά ηγούμενα, σε πρόσθια και οπίσθια αναφορά με εκπεφρασμένο το υποκείμενο.

Διάγραμμα 7. Σύντομες έναντι Μακροσκελών (Πρόσθια αναφορά, 2 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο)

Διάγραμμα 8. Σύντομες έναντι Μακροσκελών (Οπίσθια αναφορά, 2 ηγούμενα, εκπεφρασμένο υποκείμενο)

Βλέποντας συγκριτικά τα δύο Διαγράμματα παρατηρούμε, ότι εντός της πρόσθιας αναφοράς (Διαγρ. 7) οι προτιμήσεις των συμμετεχόντων δεν φαίνονται να διαφοροποιούνται στις δύο συνθήκες, με το υποκείμενο να επιλέγεται σε μεγαλύτερα ποσοστά από τον εξωπροτασιακό όρο, χωρίς ωστόσο η διαφορά μεταξύ των δύο να είναι στατιστικά σημαντική ($p=.356$). Αντίθετα, στην οπίσθια αναφορά (Διαγρ. 8), οι επιλογές διαφοροποιήθηκαν, με το αντικείμενο κατέχει την πρώτη θέση στις προτιμήσεις (52,7%) των σύντομων προτάσεων, έναντι των μακροσκελών προτάσεων όπου πρώτη επιλογή υπήρξε το υποκείμενο (38,6%), με τις προτιμήσεις τόσο μεταξύ των υποκειμένων όσο και μεταξύ των αντικειμένων να είναι στατιστικά σημαντικές ($p=.000$).

Σύνοψη

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της έρευνας, παρατηρούμε ότι ο συνδυασμός των μεταβλητών που μελετήθηκαν ανέδειξαν κάποιες σημαντικές τάσεις. Παρά το γεγονός ότι οι ΧΑ του πειράματος δεν έδειξαν κάποια σημαντική διαφορά μεταξύ των συνθηκών, πλην ελάχιστων περιπτώσεων, ωστόσο οι προτιμήσεις ανέδειξαν μία πιο ενδιαφέρουσα εικόνα. Συγκεκριμένα, μελετώντας την μεταβλητή του κενού – εκπεφρασμένου υποκειμένου,

παρατηρήθηκε ότι τα κενά υποκείμενα, ανεξάρτητα από την κατεύθυνση της αναφοράς επέλεξαν το υποκείμενο ως πιθανό σημείο αναφοράς, με τις επιλογές αυτές να είναι στατιστικά σημαντικές στις περισσότερες περιπτώσεις. Αντίθετα, οι προτιμήσεις των εκπεφρασμένων υποκειμένων για σημεία αναφοράς φάνηκε να διαφοροποιούνται ανάλογα με την κατεύθυνση της αναφοράς, επιλέγοντας άλλοτε το αντικείμενο και άλλοτε το υποκείμενο. Διαφορές δεν φαίνεται να εντοπίστηκαν μεταξύ του αριθμού των διαφορετικών ηγουμένων μεταξύ τους αλλά και σε συνάρτηση με την κατεύθυνση της αναφοράς, με το υποκείμενο να αποτελεί την πρώτη επιλογή ως πιθανό ηγούμενο, τις περισσότερες φορές. Τέλος, όσον αφορά την απόσταση μεταξύ των ηγουμένων και των δεικτών αναφορικότητας διαφορές εντοπίστηκαν μόνο εντός οπίσθιας και όχι εντός πρόσθιας αναφοράς.

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, θα συζητηθούν περαιτέρω σε αυτό το κεφάλαιο, μαζί με τις υποθέσεις της συγκεκριμένης έρευνας (όπως διατυπώθηκαν στο 1.5), καθώς επίσης και σε συνδυασμό με τα ευρήματα προηγούμενων μελετών (όπως αυτά παρουσιάστηκαν στο 1.4), με σκοπό να εντοπιστούν διαφορές αλλά και ομοιότητες με αυτές.

Ξεκινώντας από την επίδραση του είδους του αντωνυμικού (κενό – εκπεφρασμένο) τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν διαφορετικές τάσεις επίλυσης, επιβεβαιώνοντας έτσι όλες τις έρευνες, μαζί και τις υποθέσεις της παρούσας μελέτης, που θέλουν το είδος του αντωνυμικού υποκειμένου να επηρεάζει τις επιλογές ως προς τα ηγούμενα. Ειδικότερα, οι κενοί αντωνυμικοί τύποι φάνηκε να επιλέγουν τα υποκείμενα (κειμενικά θέματα) ως πιθανά ηγούμενα σε όλες τις περιπτώσεις, επιβεβαιώνοντας έτσι, προηγούμενες μελέτες, όπου οι τύποι αυτοί συνδέονται με εξέχοντες όρους (υποκείμενα) (Ariel 1990, Carminati 2002, Kibrik 2011, μεταξύ πολλών). Συγκεκριμένα, οι επιλογές των κενών υποκειμένων στην *οπίσθια* αναφορά επιβεβαιώνονται από τα ευρήματα των Papadopoulou et al. (2015) και Giannakou et al., (2020) στην ελληνική, ερχόμενα ωστόσο σε αντίθεση με αυτά του Dimitriadis (1996), ο οποίος υποστηρίζει ότι η τάση των κενών αντωνυμικών στοιχείων για τα υποκείμενα δεν είναι καθολική. Επίσης, επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα των Ovalle et al. () και Jekerski et al., για τα ισπανικά, όχι όμως τα αποτελέσματα των Sorace & Filiaci (2006) για την ιταλική, όπου οι επιλογές είχαν μοιραστεί μεταξύ του υποκειμένου και του αντικειμένου. Όσον αφορά την πρόσθια αναφορά, τα αποτελέσματα του πειράματος ως προς τις επιλογές των κενών αντωνυμικών υποκειμένων για τα υποκείμενα, συμφωνούν με τα ευρήματα των Sorace

& Filiaci (2006), όπου οι συμμετέχοντες έδειξαν ξεκάθαρες προτιμήσεις για το υποκείμενο σε στατιστικά σημαντικά ποσοστά. Η καθολική αυτή επιλογή φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από την υπόθεση των van Gompel & Liversedge, (2003), σύμφωνα με την οποία στην πρόσθια αναφορά με κενό υποκείμενο η αναζήτηση ηγουμένου από τον επεξεργαστή θα περιοριστεί στη θέση του υποκειμένου, προκειμένου να επιλυθεί γρηγορότερα η αναφορικότητα. Η διαφορά που εντοπίζεται ανάμεσα στα ιταλικά και τα ελληνικά ίσως οφείλεται στις μικροπαραμετρική διαφοροποίηση που εντοπίζεται ακόμα και εντός γλωσσών που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά (όπως η δυνατότητα παράλειψης υποκειμένων). Έτσι, σύμφωνα με τα παραπάνω, η κατεύθυνση της αναφοράς με την αλληλεπίδραση του είδους του αντωνυμικού επηρέασε τις επιλογές ως προς τα ηγούμενα, επιβεβαιώνοντας τις υποθέσεις. Περνώντας στα εκπεφρασμένα υποκείμενα, οι τάσεις που παρατηρήθηκαν χαρακτηρίστηκαν από μία ελαστικότητα, όπως εντοπίστηκε και σε προηγούμενα πειράματα, όπου θέλουν την αλληλεπίδραση της κατεύθυνσης και του είδους της αναφοράς (εκπεφρασμένου) να επηρεάζουν τα αποτελέσματα. Στην *οπίσθια αναφορά* των σύντομων προτάσεων, το αντικείμενο φάνηκε να αποτελεί την ξεκάθαρη επιλογή ως πιθανό ηγούμενο, ενώ το υποκείμενο με τον εξωπροτασιακό όρο επιλέχθηκαν στις περιπτώσεις της πρόσθιας αναφοράς. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα έρχονται σε αντίθεση με τα ευρήματα των Ariel (1990) και Carminati (2002), που κάνουν λόγο για σύνδεση των όρων αυτών με ηγούμενα που δεν ανήκουν σε θέση υποκειμένου, δηλαδή για όρους, οι οποίοι είναι λιγότερο εξέχοντες. Αντίθετα είναι και τα αποτελέσματα με αυτά των πειραμάτων των Papadopoulou et al. (2015) για τα ελληνικά, όπου υπήρξε ξεκάθαρη προτίμηση για το αντικείμενο, αλλά και με του Dimitriadis (1996), ο οποίος κάνει λόγο για την καθολική τάση των εκπεφρασμένων

να συνδέονται με όρους που δεν είναι υποκείμενα και επομένως όχι εξέχοντες. Κάποιες από τις διαφορές ωστόσο ίσως οφείλονται στη διαφορετική φύση των πειραμάτων. Από την άλλη, τα ευρήματα φάνηκε να συμφωνούν με αυτά των Ovalle et al. (2002) και Jegerski, VanPatten & Keating (2011) για την ισπανική γλώσσα, ως προς την ελαστικότητα των εκπεφρασμένων υποκειμένων, αλλά και αυτά των Sorace & Filiaci (2006) για τα ιταλικά, παρουσιάζουν το ίδιο μοτίβο με τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας. Έτσι, σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, επιβεβαιώνεται η υπόθεση, σύμφωνα με την οποία οι επιλογές επίλυσης θα επηρεαστούν από την κατεύθυνση της αναφοράς, μιας και οι απαιτήσεις ως προς την επεξεργασία τους είναι διαφορετικές. Μελετώντας τους χρόνους αντίδρασης, σύμφωνα με την πρόβλεψη, τα κενά έναντι των εκπεφρασμένων υποκειμένων, θα ερμηνεύονταν γρηγορότερα, στηριζόμενοι στη θεωρία που θέλει τις επιλογές τους να είναι ξεκάθαρες ως προς το υποκείμενο της πρότασης. Μελετώντας ξεχωριστά τους χρόνους αντίδρασης των δύο ειδών κατεύθυνσης, στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο τύπων βρέθηκαν μόνο εντός της πρόσθιας αναφοράς στους συνολικούς χρόνους και στους χρόνους αντίδρασης στο ρήμα, επιβεβαιώνοντας έτσι εν μέρει τις προβλέψεις. Συγκεκριμένα, στην πρόσθια αναφορά παρατηρήθηκε, ότι τα κενά υποκείμενα στην πρόσθια αναφορά είχαν γρηγορότερους χρόνους αντίδρασης σε σχέση με τα εκπεφρασμένα, κάτι που δεν εντοπίστηκε στην αντίστοιχη περίπτωση εντός οπίσθιας αναφοράς. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα ναί μεν επιβεβαιώνουν την υπόθεση, ωστόσο ο περιορισμός των αποτελεσμάτων μόνο στη μία περίπτωση δεν είναι αρκετός για την εξαγωγή καθολικών συμπερασμάτων. Όσον αφορά τους χρόνους αντίδρασης στο ρήμα, εντός πρόσθιας αναφοράς, το εκπεφρασμένο υποκείμενο φάνηκε να έχει στατιστικά γρηγορότερους χρόνους αντίδρασης σε σύγκριση με το κενό. Τα

συγκεκριμένα ευρήματα έρχονται σε αντίθεση με τις προβλέψεις και δηλώνεται η ανάγκη για περαιτέρω μελέτη της μεταβλητής αυτής

Μελετώντας την μεταβλητή των πιθανών ηγουμένων (2 και 3) με εκπεφρασμένο το υποκείμενο, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αύξηση της πολυπλοκότητας, η επιβάρυνση της μνήμης με επιπλέον στοιχεία αλλά και η συντακτική θέση δεν φάνηκε να επηρεάζει την επίλυση της αναφοράς, όπου και στα δύο είδη προτάσεων (σύντομες – μακροσκελείς) παρατηρήθηκαν επιλογές παρόμοιες εντός των μεταβλητών της κατεύθυνσης της αναφοράς. Ειδικότερα, στην *πρόσθια αναφορά* οι επιλογές αυτές ήταν το υποκείμενο, με τον εξωπροτασιακό όρο να ακολουθεί σε μεγάλα ποσοστά, ενώ στην οπίσθια αναφορά το υποκείμενο επιλέχθηκε και στις δύο περιπτώσεις (δηλαδή στα 2 και 3 ηγούμενα). Τα αποτελέσματα μπορεί να μη διέφεραν μεταξύ των μεταβλητών (δηλαδή των σύντομων – μακροσκελών) αλλά ενδιαφέρουσες υπήρξαν οι επιλογές μιας και ήρθαν σε αντίθεση με τις θεωρίες των Ariel (1990), Kibrik (2011) αλλά και των ερευνών των Dimitriadis (1996) για τα ελληνικά, Carminati (2002) για τα ιταλικά, που θέλουν τους εκπεφρασμένους τύπους να μην επιλέγουν υποκείμενα. Παρόλα αυτά, η επιλογή του εξωπροτασιακού όρου στις περιπτώσεις των τριών πιθανών ηγουμένων, δεδομένου της ύπαρξης τριών διαφορετικών ορισμάτων που μπορούν να εξυπηρετήσουν ως πιθανά ηγούμενα, ίσως υποδηλώνει ότι η επιβάρυνση της βραχυπρόθεσμης μνήμης επηρέασε τις επιλογές ως προς τα ηγούμενα. Ωστόσο, δεν υπάρχει πρόβλεψη στη βιβλιογραφία για τα παραπάνω ευρήματα, αλλά και για την επίδραση της κατεύθυνσης της αναφοράς με τον αριθμό των ηγουμένων, η οποία στην προκειμένη περίπτωση δεν φάνηκε να επηρεάζει την επίλυση της αναφοράς. Περνώντας στους χρόνους αντίδρασης, σύμφωνα με την υπόθεση, η αντίδραση στα τρία ηγούμενα αναμένονταν πιο αργή δεδομένου ότι

υπάρχει ένας επιπλέον όρος πιθανός για την επίλυση. Τα αποτελέσματα ωστόσο δεν φάνηκαν να επιβεβαιώνουν την υπόθεση αυτή, μιας και δεν υπήρξε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο μεταβλητών. Μάλιστα, υπήρξαν φορές που η αντίδραση στα τρία ηγούμενα ήταν γρηγορότερη από την αντίστοιχη των δύο, ωστόσο οι διαφορές αυτές δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές τάσεις σε καμία μέτρηση. Έτσι, τα αποτελέσματα των χρόνων αντίδρασης επιβεβαιώνουν και ενισχύουν αυτά των προτιμήσεων, ερχόμενα και τα δύο σε αντίθεση με τις προβλέψεις.

Τα αποτελέσματα σχετικά με την απόσταση μεταξύ των αναφορικών δεικτών και των πιθανών ηγουμένων, με εκπεφρασμένο τον αντωνυμικό τύπο, δεν φάνηκε να διαφοροποιούνται εντός της πρόσθιας, αλλά διαφοροποιήθηκαν εντός της οπίσθιας αναφοράς. Σύμφωνα με τη θεωρία της Ariel (1990) και αυτή του Terrogrossa (2015), ότι υπερισχύει η ορισματική δομή έναντι της απόστασης, ειδικά σε περιπτώσεις όπου δεν παρεμβάλλονται πολλές προτάσεις, αλλά και με αυτή του Γινόη (1983), αναμένεται ότι η αύξηση της απόστασης, χωρίς ωστόσο την αύξηση των πιθανών ηγουμένων, δεν θα επηρεάσει τις επιλογές επίλυσης, κάτι που παρατηρήθηκε μόνο στην περίπτωση της πρόσθιας αναφοράς με το υποκείμενο και τον εξωπροτασιακό όρο να επιλέγονται για την επίλυση. Σε αυτή την περίπτωση, ο επεξεργαστής επέλεξε να επιλύσει την αναφορικότητα όσο το δυνατόν γρηγορότερα, επιλέγοντας ως ηγούμενο του εκπεφρασμένου υποκειμένου τον πρώτο όρο που συναντά αγνοώντας την *Θεωρία της Στρατηγικής Θέσης των Σημείων* αναφοράς για επιλογή του αντικειμένου και όχι του υποκειμένου. Στην οπίσθια αναφορά των μακροσκελών προτάσεων, όπου το υποκείμενο αποτέλεσε την πρώτη επιλογή για την επίλυση, αποδεικνύεται ότι η επιβάρυνση της βραχύχρονης μνήμης με επιπλέον στοιχεία επιδρά στην επίλυση της αναφορικότητας μιας και οι

επιλογές διέφεραν από τις αντίστοιχες των σύντομων προτάσεων, όπου επιλέχθηκε το αντικείμενο ως ο μόνος όρος για την επίλυση.

Παρατηρώντας τους χρόνους αντίδρασης των προτάσεων, η πρόβλεψη για διαφορές στους χρόνους αντίδρασης (συνολικούς, ρήμα εξαρτημένης, εκπεφρασμένο τύπο) μεταξύ της πρόσθιας και οπίσθιας αναφοράς και στα τρία ζεύγη αλληλεπίδρασης, επιβεβαιώθηκε μόνο στην περίπτωση του τρίτου ζεύγους, αυτό της απόστασης επί της κατεύθυνσης της αναφοράς. Στη συγκεκριμένη συνθήκη, η πρόσθια (κύρια – εξαρτημένη) αναφορά τόσο στις σύντομες όσο και στις μακροσκελείς προτάσεις ερμηνεύθηκε γρηγορότερα από την οπίσθια αναφορά, μόνο όμως στην μέτρηση του ΧΑ στον εκπεφρασμένο τύπο. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα, που εντοπίστηκαν σε αυτή την συνθήκη, επιβεβαιώνουν την πρόβλεψη που θέλει τον επεξεργαστή να επιλύει την αναφορικότητα γρηγορότερα στην περίπτωση της πρόσθιας αναφοράς, ωστόσο, δεν είναι κάτι που αποτελεί καθολική τάση σε όλες τις συνθήκες (ζεύγη), τα οποία εξετάστηκαν. Πράγματι, η πρόσθια αναφορά είχε χαμηλότερους χρόνους αντίδρασης σε όλες τις συνθήκες, ωστόσο οι χρόνοι αυτοί δεν διέφεραν στατιστικά από τους αντίστοιχους της οπίσθιας. Επομένως, η μοναδική αυτή ένδειξη δεν είναι δηλωτική της επιβεβαίωσης της υπόθεσης. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα ενισχύουν τα αποτελέσματα των προτιμήσεων, όπου δεν παρατηρήθηκε διαφορά ως προς τις επιλογές ηγουμένων μεταξύ πρόσθιας και οπίσθιας αναφοράς.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Προηγούμενες μελέτες πάνω στην επίλυση της αναφορικότητας έχουν αποδείξει ότι διάφοροι γλωσσικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν τις επιλογές των πιθανών ηγουμένων. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν, να εξετάσει ορισμένους από αυτούς τους γλωσσικούς παράγοντες σε συνδυασμό με κάποιους επιπλέον, που δεν έχουν μελετηθεί ακόμα. Τα αποτελέσματα του πειράματος έδειξαν, ότι η επίδραση των παραγόντων στην επίλυση της αναφοράς ήταν άλλοτε έκδηλη και άλλοτε όχι.

Η συγκεκριμένη μελέτη παρείχε πειραματικά δεδομένα επιβεβαιώνοντας τις προβλέψεις που θέλουν το είδος του αντωνυμικού, την κατεύθυνση της αναφοράς και την προεξοχή των πιθανών ηγουμένων να επηρεάζουν την επίλυση της αναφοράς. Ειδικότερα, η συμπεριφορά των κενών υποκειμένων επιβεβαίωσε τόσο προηγούμενες μελέτες όσο και υπάρχουσες θεωρίες που κάνουν λόγο για προτίμηση των κειμενικών θεμάτων (των υποκειμένων στην προκειμένη περίπτωση) από τους όρους αυτούς. Τα εκπεφρασμένα υποκείμενα έδειξαν μία διαφορετική συμπεριφορά, καθώς υπήρχε η τάση για επιλογή όρων που ήταν τόσο εξέχοντες όσο και μη. Η ελαστικότητα αυτή ως προς τις επιλογές τους επιβεβαιώνεται από προηγούμενες έρευνες ωστόσο, η επιλογή ηγουμένων σε θέση υποκειμένου είναι κάτι που δεν προβλέπεται σύμφωνα με τα αναφερθέντα μοντέλα. Σε προηγούμενες έρευνες έχει υποστηριχθεί, ότι η ελαστικότητα αυτή συνδέεται αντιστρόφως με το βαθμό αμφισημίας που μπορεί να προκληθεί από την ακατάλληλη χρήση των εκπεφρασμένων αντωνυμιών, με άλλα λόγια οι ομιλητές προσπαθούν να αποφύγουν την λανθασμένη ερμηνεία (Sorace & Filiaci, 2006). Επιπλέον, τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ως πιθανή επίδραση της συντακτικής θέσης του όρου, καθώς τόσο τα κενά όσο και τα εκπεφρασμένα βρίσκονταν στην ίδια

θέση. Δεδομένου, ότι η θέση του κενού υποκειμένου δεν μπορεί να αλλάξει, η αλλαγή της θέσης του εκπεφρασμένου τύπου ίσως έδινε διαφορετικά αποτελέσματα. Την πρόβλεψη για τα κενά έναντι των εκπεφρασμένων υποκειμένων, φάνηκε να ενισχύουν και οι γενικοί χρόνοι αντίδρασης όσον αφορά την πρόσθια αναφορά, όπου οι κενοί αντωνυμικοί τύποι είχαν γρηγορότερους χρόνους αντίδρασης. Ωστόσο, τα ευρήματα περιορίστηκαν σε αυτή την περίπτωση.

Επιπλέον, η επίλυση της αναφοράς φάνηκε να μην επηρεάζεται από την αύξηση των ηγουμένων ούτε από αυτή της απόστασης. Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι η επιβάρυνση της μνήμης με επιπλέον στοιχεία, η συντακτική θέση και η αύξηση της πολυπλοκότητας δεν επηρέασαν τις επιλογές των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα των χρόνων αντίδρασης φαίνεται να ενισχύουν τα παραπάνω ευρήματα μιας και δεν εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο μεταβλητών. Ωστόσο, η σύγκριση των δύο αυτών μεταβλητών (διαφορετικών ηγουμένων και απόστασης) χρήζει περαιτέρω μελέτης.

Τέλος, τα αποτελέσματα μεταξύ των διαφορετικών κατευθύνσεων αναφοράς, όσον αφορά την αλληλεπίδραση με τον τύπο του αντωνυμικού, επιβεβαίωσαν ότι τα δύο αυτά είδη (πρόσθια και οπίσθια) εμφανίζουν διαφορετικές τάσεις επιλογής καθώς επεξεργάζονται διαφορετικά, δημιουργώντας έτσι, διαφορετικές απαιτήσεις στον επεξεργαστή. Τα αποτελέσματα των προτιμήσεων δεν φάνηκε να ενισχύονται από αυτά των χρόνων αντίδρασης μιας και τα δύο είδη αναφοράς δεν φάνηκε να διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους.

Συνοψίζοντας, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας όσον αφορά τις διαφορές ως προς την επίλυση της αναφοράς, άλλοτε συμφωνούν με προηγούμενα ευρήματα και

άλλοτε όχι, με τα κενά υποκείμενα να αποτελούν τη μοναδική περίπτωση κατά την οποία οι προβλέψεις επιβεβαιώθηκαν τόσο σε επίπεδο προτιμήσεων όσο και σε χρόνων αντίδρασης. Οι διαφορές που εντοπίστηκαν από γλώσσες με το ίδιο χαρακτηριστικό, δηλαδή της δυνατότητας παράλειψης υποκειμένων, αποδεικνύουν, ότι η επίλυση περιορίζεται από διαφορετικές αρχές, οι οποίες καθοδηγούν την επιλογή συγκεκριμένων ηγουμένων, ενώ οι διαφορές εντός ίδιων γλωσσών υποδεικνύουν άλλοτε την διαφορετική φύση των πειραμάτων και άλλοτε την περαιτέρω μελέτη των μεταβλητών.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν σημαντικό να αναφερθούν ορισμένοι περιορισμοί τις έρευνας και πώς μπορούν να ξεπεραστούν στις μελλοντικές έρευνες. Αρχικά, η συγκεκριμένη πειραματική μελέτη εξέτασε ένα συγκεκριμένο γλωσσικό υλικό, που απαρτίζονταν από καθορισμένες μεταβλητές με ορισμένη δομή. Επομένως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε η μελέτη περισσότερων παραγόντων είτε ατομικά είτε σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, οι οποίοι μπορεί να επηρεάσουν την επίλυση της αναφοράς. Τέτοιοι παράγοντες θα μπορούσε να είναι η σειρά των όρων, με το υποκείμενο άλλοτε να προηγείται και άλλοτε να έπεται του ρήματος της εξαρτημένης, σε συνδυασμό με κάποιες από τις μεταβλητές που εξετάστηκαν στην παρούσα πειραματική μελέτη. Ακόμα, δεδομένου ότι η έρευνα εξέτασε μόνο γλωσσικούς παράγοντες, σε μελλοντικές έρευνες διατηρώντας το ίδιο πειραματικό υλικό, θα μπορούσαν να εξεταστούν και μη γλωσσικοί παράγοντες που έχουν αποδειχθεί ότι επηρεάζουν την επίλυση της αναφοράς, όπως είναι η ηλικία. Οι Papadopoulou et al., (2015) στην έρευνα τους, εξετάζοντας διάφορες ηλικιακές ομάδες απέδειξαν τις διαφορετικές τάσεις επίλυσης ανάλογα με την ηλικία. Έπειτα, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη έρευνα μελέτησε την αναφορά στην ελληνική με ένα ορισμένο αριθμό συμμετεχόντων, ενδιαφέρουσα θα ήταν και η επέκταση της έρευνας

όχι μόνο σε περισσότερους ομιλητές αλλά και σε άλλες γλώσσες κενού υποκειμένου, για να μελετηθούν τυχόν παρόμοια αποτελέσματα με αυτά του συγκεκριμένου πειράματος. Τέλος, μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να επεκτείνουν την παρούσα μελέτη και σε ομιλητές που μαθαίνουν την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα ή ακόμα η ελληνική να είναι η μητρική τους γλώσσα. Υπάρχουν πολλές έρευνες που εστιάζουν στην επίλυση της αναφοράς σε επίπεδο Γ2, εξετάζοντας κάποιους από τους παράγοντες της παρούσας έρευνας. Η μητρική γλώσσα θα μπορούσε να ανήκει στην 'οικογένεια' των γλωσσών κενού υποκειμένου ή και όχι.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alexiadou, A. and Anagnostopoulou, E. (1998). "Parametrizing agr: word order, V-movement and EPP-checking". *Natural Language and Linguistic Theory* 16: 491–539.

Allen, S. E. M., Skarabela, B., & Hughes, M. E. (2008). Using corpora to examine discourse effects in syntax. In H. Behrens (Ed.), *Corpora in language acquisition research: History, methods, perspectives* (pp. 99–137). Amsterdam: John Benjamins.

Alonso-Ovalle, L., Fernandez-Solera, Frazier, L., & Clifton, Jr., C. (2002). Null vs. overt pronouns and the topic-focus articulation in Spanish. *Revista di Linguistica*, 14, 1-19.

Altmann, G.T.M. and Steedman M.J. (1988). Interaction with Context during Human Speech Comprehension. *Cognition*, 30, p.191-238.

Ariel, M. (1988). Referring and accessibility. *Journal of Linguistics*, 24(1), 65-87.

Ariel, M. (1990). *Accessing noun-phrase antecedents*. London: Routledge.

Ariel, M. (1988). Referring and accessibility. *Journal of Linguistics*, 24(1), 65-87.

Arnold, J. E. (2010). How speakers refer: the role of accessibility. *Language and Linguistics Compass*, 4(4), 187-203).

Barbosa, P. (1995). Null subjects. Doctoral dissertation, University of Massachusetts, Amherst

Carminati, M. N., (2002): *The Processing of Italian Pronouns*. PhD dissertation, University of Massachusetts Amherst.

Carminati, M. N. (2005). "Processing Reflexes of the Feature Hierarchy (Person > Number > Gender) and Implications for Linguistic Theory." *Lingua* 115:259–85.

Charatzidis, A., Georgopoulos, A., Papadopoulou, D., & Tantos, A. (2015). Anaphora resolution in Greek: a corpus – based study. Paper presented at the *12th International Conference on Greek Linguistics (ICGL12)*. Berlin

Cho, H. Y. (2010). Coreference Processing in L1 and L2. PhD dissertation. University of Illinois.

Chomsky, N. (1981). *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.

Chomsky, N. (1982). *Noam Chomsky on the Generative Enterprise: A Discussion with Riny Hyybregts and Henk van Reimsdijk*. Dordrecht: Foris.

Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge: MIT Press

Di Eugenio, B. (1990). Centering theory and the Italian pronominal system. *Proceedings of the 13th International Conference on Computational Linguistics (COLING '90)*, 270–275, Helsinki, Finland.

Dimitriadis, A. (1996). "When Pro-Drop Languages Don't: Overt Pronominal Subjects and Pragmatic Inference." In *Proceedings of CLS 32*, edited by Lise M. Dobrin, Kora Singer, and Lisa McNair, 33-47. Chicago: Chicago Linguistic Society. Grosz, B. J. & Sidner, C. L. (1986). "Attention, Intentions and the Structure of Discourse." *Computational Linguistics* 12:175-204.

Filiaci, F., (2010). Null and overt subject biases in Spanish and Italian. A cross linguistic comparison. (Doctoral Dissertation). University of Edinburgh

Fox, B. (1987a). *Discourse structure and anaphora in written and conversational English*. Cambridge: Cambridge University Press.

Garnham, A., & Oakhill, J. (1990). Mental models as contexts for interpreting texts: Implications from studies of anaphora. *Journal of Semantics*, 7(4), 379-393.

Georgopoulos, A. (2017). Anaphora in the interlanguage of English and Greek learners of L2 Spanish: A study based on the CEDEL2 Corpus. PhD dissertation. University of Granada.

Giannakou, A., Sitaridou, I., (2020). Microparametric variation in the syntax of Spanish and Greek pronominal subjects. *Glossa: a journal of general linguistics* 5(1).75 1-42

Givón, T., (1983). Topic continuity in discourse. An introduction. In: Givón T. (ed), 1-42

Gordon, P. C., Grosz, B. J., Gilliom L. A. (1993). Pronouns, Names, and the Centering of Attention in Discourse. *Cognitive Science* 17:311–347.

Grosz, B. J., Joshi, A., K., Weinstein, S. (1995). Centering: A framework for modeling the local coherence of discourse. *Computational Linguistics*, 21(2), 203-225.

Gundel, J. K., Hedberg, N., & Zacharski, R. (1993). Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. *Language*, 69, 274-307.

Hyams, N. (1992). 'A Reanalysis of Null Subjects in Child Language'. In J. Weissenborn, H. Goodluck, and T. Roeper, (Ed.), *Theoretical Issues in Language Acquisition*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Hillsdale, New Jersey.

Jegerski, J., VanPatten, B., & Keating, G.D., (2011). Cross-linguistic variation and the acquisition of pronominal reference in L2 Spanish. *Second Language Research*, 33(2), pp.193-221.

Kazanina, N.E., Lieberman, M. Phillips, C. and Yoshida, M. (2005). Constraints on coreference in the online processing of backwards anaphora. Poster presented at the 18th Annual CUNY Sentence Processing Conference, University of Arizona, Tucson.

Kibrik, A. A., (2011). *Reference in discourse*. New York: Oxford University Press

Lozano, C. (2016). Pragmatic principles in anaphora resolution at the syntax – discourse interface: advanced English learners of Spanish in the CEDEL2 corpus. In M. Alonso Ramos (Ed), *Spanish learner corpus research: state of the art and perspectives* (pp. 236-275). Amsterdam John Benhamins.

Lyons, J. (1968). *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press

Miltsakaki, E (2001). Centering in Greek. In E. Mela-Athanasopoulou (Ed.), *Proceedings of the 15th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics*. Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, Greece, 309-327.

Miltsakaki, E. (2007). A rethink of the relationship between salience and anaphora resolution. In A. Branco, T. McEnery, R. Mitkov & F. Silva (eds.), *Proceedings of the 6th Discourse Anaphora and Anaphor Resolution Colloquium (DAARC 2007)*. Porto: Centro de Linguistica de Universidade do Porto.

Mitkov, R. (2002). *Anaphora resolution*. London: Longman

Montalbetti, M. (1984). *After binding*. Phd dissertation, MIT, Cambridge, Mass. of empirical psychology. London: Methuen.

Papadopoulou, D. Peristeri, E., Marinis, T., Plemenou, E. & Tsimpli, I. M. (2015). “Pronoun ambiguity resolution in adult and child Greek: Evidence from a self-paced

listening task.” *Clinical Language Sciences*, University of Reading, School of Psychology and Clinical Language Sciences.

Perlmutter, D. (1971). *Deep and surface structure constraints in syntax*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Perlmutter, D. (1980). Relational Grammar. In *Current Approaches to Syntax. Syntax and Semantics, Vol. 13* (195-229).

Philippaki-Warbuton, I. (1987). The theory of empty categories and the pro-drop parameter in Modern Greek. *Glossologia 5–6*. Babiniotis, G. et al. (eds.). Athens: Glossiki Eteria ton Athinon, 55–67

Philippaki-Warbuton, I. (1992). On Mood and Complementizers in Modern Greek. In I. Philippaki-Warbuton & R. Ingham (Ed.) *Reading University Working Papers in Linguistics 1*: 5-41

Prentza, A., & Tsimpli, I.-M. (2013). Resolution of pronominal ambiguity in Greek: Syntax and pragmatics. *Studies in Greek Linguistics*, 33, 197–208.

Rizzi, L., (1982). *Issues in Italian Syntax*. Foris, Dordrecht.

Rizzi, L. (1986). Null objects in Italian and the theory of pro. *Linguistic Inquiry*, 17(3), 501-557.

Roussou, A., & Tsimpli, I. (2006). On VSO again! *Journal of Linguistics*. 42:317-354.

Sorace, A., & Filiaci, F. (2006). Anaphor resolution in near-native speakers of Italian. *Second language Research*, 22, 339-368.

Torregrossa, J., & Bongartz, C., & Tsimpli, I. (2015). Testing accessibility: A crosslinguistic comparison of the syntax of referring expressions. *LSA Annual Meeting Extended Abstracts*, 6, 3-6.

Torres Cacoullos, R., & Travis, C. E. (2014). Prosody, priming and particular constructions: the patterning of English first – person singular subject expression in conversation. *Journal of Pragmatics*, 63, 19-34.

Tsimpli, I., Sorace, A., Heycock, C., & Filiaci, F. (2004). First language attrition and syntactic subjects: A study of Greek and Italian near-native speakers of English. *International Journal of Bilingualism*, 8, 257-277.

Turan, Umit Deniz. (1994a). Ranking forward-looking centers in Turkish: Universal and language – specific properties. In E. Prince, A. Joshi and M. Walker (eds.), “Centering in Discourse”.

Walker, M. A., Joshi, A. K., & Prince, E. F. (1998). *Centering theory in discourse*. New York: Oxford University Press.

Wettstein, H.K (1984). How to bridge the gap between meaning and reference. *Synthese*, 58(1), 63-84.

van Gompel, R. P. G. & Liversedge, S. P. (2003). The influence of morphological information on cataphoric pronoun assignment. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*, 29, 128–139.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1: Φόρμα Συγκατάθεσης

Έρευνα κατανόησης προτάσεων

Συγκατάθεση συμμετεχόντων

Ιούνιος 2019

Η παρούσα μελέτη έχει στόχο την εξέταση της επεξεργασίας πολύπλοκων προτάσεων από φυσικούς ομιλητές της νέας ελληνικής και από ομιλητές της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Για τους στόχους της μελέτης θα διεξαχθεί χρονομετρικό πείραμα προτασιακής ανάλυσης και κατανόησης, κατά το οποίο οι συμμετέχοντες διαβάζουν προτάσεις και απαντούν ερωτήσεις κατανόησης σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, ενώ καταγράφεται ο χρόνος ανάγνωσης.

Κατά τη διεξαγωγή του πειράματος, τα δεδομένα που καταγράφονται είναι η ηλικία των συμμετεχόντων, η μητρική τους γλώσσα, ο χρόνος ανάγνωσης των προτάσεων και η απάντησή τους σε σύντομη ερώτηση κατανόησης της πρότασης.

Δεν καταγράφονται δεδομένα τα οποία καθιστούν δυνατή την ταυτοποίηση των συμμετεχόντων, ενώ η συμμετοχή τους είναι εθελοντική και ανώνυμη. Οι συμμετέχοντες έχουν δικαίωμα να αποσυρθούν από τη μελέτη οποιαδήποτε στιγμή.

Δηλώνω ότι έχω διαβάσει και κατανοήσει τους παραπάνω όρους και ότι συμμετέχω στην έρευνα εθελοντικά.

Παράρτημα 2: Πειραματικές προτάσεις ανά συνθήκη

Α'. Οπίσθια αναφορά, 2 ηγούμενα, κενό υποκείμενο, σύντομη (x10)

1. Ο Κώστας είδε το Γιάννη στη ταβέρνα, καθώς σηκωνόταν από το τραπέζι
2. Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο, καθώς γυρνούσε από τη δουλειά
3. Η Ελένη είδε τη Γιώτα στην παραλία, καθώς έβγαινε από τη θάλασσα
4. Η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία στις κούνιες, καθώς έφευγε από το πάρκο
5. Ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη στο λιμάνι, καθώς κατέβαινε από το πλοίο.
6. Η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη στο φανάρι, καθώς περνούσε από τη διάβαση.
7. Η Μαρία είδε την Άννα στο πάρτι, καθώς μιλούσε με τους καλεσμένους.
8. Ο γιατρός είδε τον άρρωστο στο διάδρομο, καθώς πήγαινε προς το χειρουργείο.
9. Ο Πάνος συνάντησε το Νίκο στην εταιρία, καθώς έβγαινε από το κτίριο.
10. Ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο στη σχολή, ενώ μιλούσε με τον καθηγητή.

Β'. Πρόσθια αναφορά, 2 ηγούμενα, κενό υποκείμενο, σύντομη (x10)

1. Καθώς σηκωνόταν από το τραπέζι, ο Κώστας είδε το Γιάννη στη ταβέρνα.
2. Καθώς γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο.
3. Καθώς έβγαινε από τη θάλασσα, η Ελένη είδε τη Γιώτα στην παραλία.
4. Καθώς έφευγε από το πάρκο, η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία στις κούνιες.
5. Καθώς κατέβαινε από το πλοίο, ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη στο λιμάνι.
6. Καθώς περνούσε από τη διάβαση, η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη στο φανάρι.
7. Καθώς μιλούσε με τους καλεσμένους, η Μαρία είδε την Άννα στο πάρτι.
8. Καθώς πήγαινε προς το χειρουργείο, ο γιατρός είδε τον άρρωστο στο διάδρομο.
9. Καθώς έβγαινε από το κτίριο, ο Πάνος συνάντησε το Νίκο στην εταιρία.
10. Ενώ μιλούσε με τον καθηγητή, ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο στη σχολή.

Γ'. Οπίσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / σύντομη (x10)

1. Ο Κώστας είδε το Γιάννη στη ταβέρνα, καθώς αυτό σηκωνόταν από το τραπέζι
2. Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο, καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά
3. Η Ελένη είδε τη Γιώτα στην παραλία, καθώς αυτή έβγαινε από τη θάλασσα
4. Η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία στις κούνιες, καθώς αυτή έφευγε από το πάρκο
5. Ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη στο λιμάνι, καθώς αυτός κατέβαινε από το πλοίο.
6. Η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη στο φανάρι, καθώς αυτή περνούσε από τη διάβαση.
7. Η Μαρία είδε την Άννα στο πάρτι, καθώς αυτή μιλούσε με τους καλεσμένους.
8. Ο γιατρός είδε τον άρρωστο στο διάδρομο, καθώς αυτός πήγαινε προς το χειρουργείο.
9. Ο Πάνος συνάντησε το Νίκο στην εταιρία, καθώς αυτός έβγαινε από το κτίριο.
10. Ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο στη σχολή, ενώ αυτός μιλούσε με τον καθηγητή.

Δ'. Πρόσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / σύντομη (x10)

1. Καθώς αυτός σηκωνόταν από το τραπέζι, ο Κώστας είδε το Γιάννη στη ταβέρνα.
2. Καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό στο δρόμο.
3. Καθώς αυτή έβγαινε από τη θάλασσα, η Ελένη είδε τη Γιώτα στην παραλία.
4. Καθώς αυτή έφευγε από το πάρκο, η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία στις κούνιες.
5. Καθώς αυτός κατέβαινε από το πλοίο, ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη στο λιμάνι.
6. Καθώς αυτή περνούσε από τη διάβαση, η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη στο φανάρι.
7. Καθώς αυτή μιλούσε με τους καλεσμένους, η Μαρία είδε την Άννα στο πάρτι.
8. Καθώς αυτός πήγαινε προς το χειρουργείο, ο γιατρός είδε τον άρρωστο στο διάδρομο.
9. Καθώς αυτός έβγαινε από το κτίριο, ο Πάνος συνάντησε το Νίκο στην εταιρία.
10. Ενώ αυτός μιλούσε με τον καθηγητή, ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο στη σχολή

Ε΄. Οπίσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

1. Ο Κώστας είδε το Γιάννη με τον αδερφό του στη ταβέρνα, καθώς σηκωνόταν από το τραπέζι
2. Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με το φίλο του στο δρόμο, καθώς γυρνούσε από τη δουλειά
3. Η Ελένη είδε τη Γιώτα με τη μαμά της στην παραλία, καθώς έβγαινε από τη θάλασσα
4. Η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με την αδερφή της στις κούνιες, καθώς έφευγε από το πάρκο
5. Ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με τον ξάδερφό του στο λιμάνι, καθώς κατέβαινε από το πλοίο.
6. Η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με την κόρη της στο φανάρι, καθώς περνούσε από τη διάβαση.
7. Η Μαρία είδε την Άννα με την κολλητή της στο πάρτι, καθώς μιλούσε με τους καλεσμένους.
8. Ο γιατρός είδε τον άρρωστο με το φίλο του στο διάδρομο, καθώς πήγαινε προς το χειρουργείο.
9. Ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με τον φίλο του στην εταιρία, καθώς έβγαινε από το κτίριο.
10. Ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με τον κολλητό του στη σχολή, ενώ μιλούσε με τον καθηγητή.

ΣΤ΄. Πρόσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

1. Καθώς σηκωνόταν από το τραπέζι, ο Κώστας είδε το Γιάννη με τον αδερφό του στη ταβέρνα.

2. Καθώς γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τον φίλο του στο δρόμο.
3. Καθώς έβγαινε από τη θάλασσα, η Ελένη είδε τη Γιώτα με τη μαμά της στην παραλία.
4. Καθώς έφευγε από το πάρκο, η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με την αδερφή της στις κούνιες.
5. Καθώς κατέβαινε από το πλοίο, ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με τον ξάδερφό του στο λιμάνι.
6. Καθώς περνούσε από τη διάβαση, η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με την κόρη της στο φανάρι.
7. Καθώς μιλούσε με τους καλεσμένους, η Μαρία είδε την Άννα με την κολλητή της στο πάρτι.
8. Καθώς πήγαινε προς το χειρουργείο, ο γιατρός είδε τον άρρωστο με το φίλο του στο διάδρομο.
9. Καθώς έβγαινε από το κτίριο, ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με το φίλο του στην εταιρία.
10. Ενώ μιλούσε με τον καθηγητή, ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με τον κολλητό του στη σχολή.

Z'. Οπίσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

1. Ο Κώστας είδε το Γιάννη με τον αδερφό του στη ταβέρνα, καθώς αυτός σηκωνόταν από το τραπέζι
2. Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τον φίλο του στο δρόμο, καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά

3. Η Ελένη είδε τη Γιώτα με τη μαμά της στην παραλία, καθώς αυτή έβγαινε από τη θάλασσα
4. Η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με την αδερφή της στις κούνιες, καθώς αυτή έφευγε από το πάρκο
5. Ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με τον ξάδερφό του στο λιμάνι, καθώς αυτός κατέβαινε από το πλοίο.
6. Η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με την κόρη της στο φανάρι, καθώς αυτή περνούσε από τη διάβαση.
7. Η Μαρία είδε την Άννα με την κολλητή της στο πάρτι, καθώς αυτή μιλούσε με τους καλεσμένους.
8. Ο γιατρός είδε τον άρρωστο με το φίλο του στο διάδρομο, καθώς αυτός πήγαινε προς το χειρουργείο.
9. Ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με τον φίλο του στην εταιρία, καθώς αυτός έβγαινε από το κτίριο.
10. Ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με τον κολλητό του στη σχολή, ενώ αυτός μιλούσε με τον καθηγητή.

Η'. Πρόσθια αναφορά / 3 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής.

1. Καθώς αυτός σηκωνόταν από το τραπέζι, ο Κώστας είδε το Γιάννη με τον αδερφό του στη ταβέρνα.
2. Καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με τον φίλο του στο δρόμο.
3. Καθώς αυτή έβγαινε από τη θάλασσα, η Ελένη είδε τη Γιώτα με τη μαμά της στην παραλία.

4. Καθώς αυτή έφευγε από το πάρκο, η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με την αδερφή της στις κούνιες.
5. Καθώς αυτός κατέβαινε από το πλοίο, ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με τον ξάδερφό του στο λιμάνι.
6. Καθώς αυτή περνούσε από τη διάβαση, η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με την κόρη της στο φανάρι.
7. Καθώς αυτή μιλούσε με τους καλεσμένους, η Μαρία είδε την Άννα με την κολλητή της στο πάρτι.
8. Καθώς αυτός πήγαινε προς το χειρουργείο, ο γιατρός είδε τον άρρωστο με το φίλο του στο διάδρομο.
9. Καθώς αυτός έβγαινε από το κτίριο, ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με το φίλο του στην εταιρία.
10. Ενώ αυτός μιλούσε με τον καθηγητή, ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με τον κολλητό του στη σχολή.

Θ'. Οπίσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

1. Ο Κώστας είδε το Γιάννη με την αδερφή του στη ταβέρνα, καθώς σηκωνόταν από το τραπέζι
2. Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με την φίλη του στο δρόμο, καθώς γυρνούσε από τη δουλειά
3. Η Ελένη είδε τη Γιώτα με το μπαμπά της στην παραλία, καθώς έβγαινε από τη θάλασσα
4. Η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με τον αδερφό της στις κούνιες, καθώς έφευγε από το πάρκο

5. Ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με την ξαδέρφη του στο λιμάνι, καθώς κατέβαινε από το πλοίο.
6. Η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με το γιό της στο φανάρι, καθώς περνούσε από τη διάβαση.
7. Η Μαρία είδε την Άννα με τον κολλητό της στο πάρτι, καθώς μιλούσε με τους καλεσμένους.
8. Ο γιατρός είδε τον άρρωστο με τη φίλη του στο διάδρομο, καθώς πήγαινε προς το χειρουργείο.
9. Ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με τη φίλη του στην εταιρία, καθώς έβγαινε από το κτίριο.
10. Ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με την κολλητή του στη σχολή, ενώ μιλούσε με τον καθηγητή.

Ι'. Πρόσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / κενό υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

1. Καθώς σηκωνόταν από το τραπέζι, ο Κώστας είδε το Γιάννη με την αδερφή του στη ταβέρνα.
2. Καθώς γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με την φίλη του στο δρόμο.
3. Καθώς έβγαινε από τη θάλασσα, η Ελένη είδε τη Γιώτα με το μπαμπά της στην παραλία.
4. Καθώς έφευγε από το πάρκο, η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με τον αδερφό της στις κούνιες.
5. Καθώς κατέβαινε από το πλοίο, ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με την ξαδέρφη του στο λιμάνι.

6. Καθώς περνούσε από τη διάβαση, η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με το γιό της στο φανάρι.
7. Καθώς μιλούσε με τους καλεσμένους, η Μαρία είδε την Άννα με τον κολλητό της στο πάρτι.
8. Καθώς πήγαινε προς το χειρουργείο, ο γιατρός είδε τον άρρωστο με τη φίλη του στο διάδρομο.
9. Καθώς έβγαινε από το κτίριο, ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με τη φίλη του στην εταιρία.
10. Ενώ μιλούσε με τον καθηγητή, ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με την κολλητή του στη σχολή.

ΙΑ΄. Οπίσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

1. Ο Κώστας είδε το Γιάννη με την αδερφή του στη ταβέρνα, καθώς αυτός σηκωνόταν από το τραπέζι
2. Ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με την φίλη του στο δρόμο, καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά
3. Η Ελένη είδε τη Γιώτα με το μπαμπά της στην παραλία, καθώς αυτή έβγαινε από τη θάλασσα
4. Η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με τον αδερφό της στις κούνιες, καθώς αυτή έφευγε από το πάρκο
5. Ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με την ξαδέρφη του στο λιμάνι, καθώς αυτός κατέβαινε από το πλοίο.
6. Η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με το γιό της στο φανάρι, καθώς αυτή περνούσε από τη διάβαση.

7. Η Μαρία είδε την Άννα με τον κολλητό της στο πάρτι, καθώς αυτή μιλούσε με τους καλεσμένους.
8. Ο γιατρός είδε τον άρρωστο με τη φίλη του στο διάδρομο, καθώς αυτός πήγαινε προς το χειρουργείο.
9. Ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με τη φίλη του στην εταιρία, καθώς αυτός έβγαινε από το κτίριο.
10. Ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με την κολλητή του στη σχολή, ενώ αυτός μιλούσε με τον καθηγητή.

IB'. Πρόσθια αναφορά / 2 ηγούμενα / εκπεφρασμένο υποκείμενο / μακροσκελής (x10)

1. Καθώς αυτός σηκωνόταν από το τραπέζι, ο Κώστας είδε το Γιάννη με την αδερφή του στη ταβέρνα.
2. Καθώς αυτός γυρνούσε από τη δουλειά, ο Πέτρος χαιρέτησε τον νεαρό με την φίλη του στο δρόμο.
3. Καθώς αυτή έβγαινε από τη θάλασσα, η Ελένη είδε τη Γιώτα με το μπαμπά της στην παραλία.
4. Καθώς αυτή έφευγε από το πάρκο, η Άννα χαιρέτησε τη Μαρία με τον αδερφό της στις κούνιες.
5. Καθώς αυτός κατέβαινε από το πλοίο, ο Πέτρος συνάντησε το Γιάννη με την ξαδέρφη του στο λιμάνι.
6. Καθώς αυτή περνούσε από τη διάβαση, η κοπέλα χαιρέτησε την Ελένη με το γιό της στο φανάρι.
7. Καθώς αυτή μιλούσε με τους καλεσμένους, η Μαρία είδε την Άννα με τον κολλητό της στο πάρτι.

8. Καθώς αυτός πήγαινε προς το χειρουργείο, ο γιατρός είδε τον άρρωστο με τη φίλη του στο διάδρομο.
9. Καθώς αυτός έβγαινε από το κτίριο, ο Πάνος συνάντησε το Νίκο με τη φίλη του στην εταιρία.
10. Ενώ αυτός μιλούσε με τον καθηγητή, ο Κώστας συνάντησε το Γιώργο με την κολλητή του στη σχολή.